

יחידים בגילי הביניים: מאפיינים, מצוקות וכיווני מדיניות

שביט בן-פורת וג'וני גל

נייר מדיניות מס' 07.2025

ירושלים, אלול תשפ"ה, ספטמבר 2025

מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל

מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל נוסד ב-1982 ביוזמתם של הרברט מ' סינגר, הנרי טאוב וארגון הג'וינט האמריקאי. המרכז ממומן באמצעות קרן צמיתה שהוקמה על ידי קרן הנרי ומרלין טאוב, קרן הרברט ונל סינגר, ג'יין וג'ון קולמן, קרן משפחת קולק-סקסון-הלוק, קרן משפחת מילטון א' ורוזלין ז' וולף וארגון הג'וינט האמריקאי. המרכז מקבל גם תמיכה שנתית נדיבה מתורמים פרטיים, מקרנות ומפדרציות יהודיות.

מרכז טאוב הוא מכון מחקר על-מפלגתי ובלתי תלוי העורך מחקרים איכותיים בנושאי חברה וכלכלה בישראל. המרכז מציג בפני מקבלי ההחלטות המובילים ובפני כלל הציבור בישראל תמונה רחבה המשלבת בין הממדים החברתיים והכלכליים בהתוויית מדיניות ציבורית. הצוות המקצועי של המרכז ועמיתי המדיניות הבין-תחומיים, הכוללים חוקרים וחוקרות בולטים בתחומם באקדמיה ומומחים ומומחיות מובילים בתחומי המדיניות, עורכים מחקרים מבוססי נתונים בנושאים חברתיים-כלכליים מרכזיים שעל סדר היום במדינה. המרכז מציג ניתוחים אסטרטגיים לטווח ארוך וחלופות מדיניות בפני הציבור ובפני מקבלי ההחלטות על ידי כתבות בתקשורת, תוכנית פרסומים פעילה, כנסים ופעילויות אחרות בישראל ובחו"ל.

הפרסומים של מרכז טאוב הם על דעתם ועל אחריותם של מחבריהם בלבד. אין בהם כדי לחייב את המרכז, את חבר הנאמנים שלו, את עובדיו האחרים ואת התומכים בפעולותיו.

אנא צטטו מחקר זה כך:

Ben-Porat, S. & Gal, J. (2025). Mid-Life and Alone — Single-Person Households: Characteristics, Challenges, and Policy Directions. Taub Center for Social Policy Studies in Israel. <https://doi.org/10.5281/zenodo.16811851>

כתובת המרכז: רחוב האר"י 15, ירושלים

טלפון: 02-567-1818

דואר אלקטרוני: info@taubcenter.org.il

אתר אינטרנט: www.taubcenter.org.il

יחידים בגילי הביניים: מאפיינים, מצוקות וכיווני מדיניות

שביט בן-פורת וג'וני גל

מבוא

ד', בן 62, סובל ממצב רפואי ומשפחתי מורכב. הוא גרוש פעמיים. מאשתו הראשונה יש לו ילדה אחת ומאשתו השנייה ארבעה ילדים. כולם בוגרים ואין לו קשר עימם. הקשר המשפחתי היחיד שלו הוא עם אחיו וגם קשר זה רופף למדי. מבחינה בריאותית מצבו קשה. יש לו בעיות ראייה, בעיות לבביות וסוכרת לא מטופלת והוא מתקיים מקצבת נכות ומקצבת שירותים מיוחדים. ד' מתאשפז לעיתים קרובות משום שהוא לא מצליח לטפל בעצמו ומצבו מידרדר. הוא גם מתקשה לרכוש תרופות, אך גם כשהוא רוכש אותן הוא לא נוטל אותן באופן סדיר. מאחר שלקופת החולים אין מענה מוסדי עבורו המליץ רופא המשפחה על שילובו בבית אבות, אולם ד' חושש מן הצעד הזה. הוא מתגורר בדירה שפלש אליה ומודאג מכך שיפסיד את הדירה ולא יוכל לחזור אליה אם לא יסתדר בבית האבות.

כמו ד' ישנם בישראל עשרות אלפי נשים וגברים המתגוררים לבד, ולרבים מהם חסרים משאבים ותמיכה משפחתית ומערכתית על מנת להתמודד עם המצוקות החומריות, הפיזיות והנפשיות הפוגעות באיכות חייהם. ואולם על אף הגידול המתמשך במספר משקי הבית של יחידים בישראל, עד היום מערכת הרווחה לא ראתה בהם אוכלוסייה מובחנת הזקוקה להתערבויות ממוקדות ולתוכניות רווחה ספציפיות, בניגוד לקבוצות אחרות כגון צעירים, משפחות עם ילדים ואזרחים ותיקים.

* שביט בן-פורת, חוקרת במרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל; פרופ' ג'וני גל, חוקר ראשי וראש תוכנית מדיניות הרווחה במרכז טאוב וחבר סגל בבית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית באוניברסיטה העברית בירושלים.

אנחנו מבקשים להודות לנווית וייסברג-נקש על סיועה הרב בעריכת מחקר זה. תודה לפרופ' אלכס וינרב, לפרופ' אבי וייס ולפרופ' גיל אפשטיין על הערותיהם המועילות ולמיכאל דבאוי על הסיוע בעיבוד הנתונים. כמו כן אנחנו מודים לצוות פרויקט Share בישראל על הסיוע בהנגשת הנתונים.

תופעת הגידול באוכלוסיית היחידים המתגוררים לבד אינה ייחודית לישראל. נתונים ממדינות מפותחות מצביעים על גידול ניכר בשיעור משקי הבית של יחידים מאז שנות השישים של המאה העשרים, ובייחוד באירופה ובארצות הברית (Cohen, 2021). כיום, שיעור משקי הבית הללו מכלל משקי הבית במדינה נע בין 25% במדינות מסוימות לכמעט מחצית בחלק ממדינות סקנדינביה (Snell, 2017). בקרב מי שמוגדרים גיל הביניים (middle-aged), הגידול במשקי בית של יחידים בולט במיוחד (Demey et al., 2013). עדויות ממדינות שונות מלמדות כי איכות החיים של הנמנים עם קבוצת היחידים בגילי הביניים נמוכה מזו של אנשים שחיים בזוגיות וכי הם נוטים לסבול יותר מבעיות בריאות, פיזיות ונפשיות כאחת (Franssen et al., 2020; Song et al., 2018). באופן מיוחד, תחושת הבדידות רווחת בקרבם הרבה יותר מאשר בקרב מי שחיים בזוגיות (Berlingieri et al., 2024). במדינות רווחה ים-תיכוניות כמו ישראל מצוקת הבדידות של יחידים ללא עורף משפחתי משמעותי עשויה להיות חריפה במיוחד. זאת מפני שתרבותית, במדינות הללו המשפחה מהווה משענת מרכזית ולכן מדינת הרווחה נוטה להעביר לידיה חלק מהתפקידים שבמדינות רווחה אחרות מופקדים בידי המדינה (Gal, 2010). במדינות אלו, מי שמערכת התמיכה המשפחתית אינה קיימת בשבילו, מסיבות מגוונות, נזקק למענים אחרים. יש לציין כי מדינות רווחה רבות זיהו את היחידים בגילי הביניים כאוכלוסיית יעד הזקוקה להתייחסות מיוחדת ויצרו עבודה מדיניות ספציפית ההולמת את צרכיה הייחודיים (Alm et al., 2020), אולם בישראל, כאמור, זה לא המצב.

האם מצוקות אלו של יחידים בגיל הביניים מאפיינות גם את הישראלים המתגוררים לבד? המידע על הנמנים עם אוכלוסייה זו בישראל דל ביותר. מטרת המחקר הנוכחי היא למלא את החסר הזה, מתוך התמקדות באוכלוסיית היחידים בגילי הביניים – כלומר באנשים בני 50–64 שכבר אינם צעירים אך עדיין אינם מוגדרים כזקנים ואשר חיים לבדם בקהילה. במסגרת המחקר נעמוד על היקפה של קבוצה זו ועל מאפייניה החברתיים, הכלכליים והבריאותיים; נבחן את קשריהם הפורמליים והבלתי פורמליים של הנמנים עימה עם סביבתם ועם מערכות הרווחה והביטחון הסוציאלי; נבדוק מהם הצרכים של בני קבוצה זו והמענים הקיימים עבורם כיום במערכת הרווחה; ולבסוף נציע כמה חלופות מדיניות להתמודדות מיטבית עם מצוקותיהם.

נתונים

כדי לצייר תמונה רחבה ככל האפשר על אוכלוסיית היחידים בגילי 50–64 בישראל התבססנו במחקר זה על נתונים ממגוון מקורות. בחינת המאפיינים הדמוגרפיים והכלכליים של קבוצת היחידים התבססה בעיקרה על נתוני הסקרים של הלמ"ס, בהם סקרי כוח אדם וסקר הוצאות משקי בית. לצורך בחינת מצבם החברתי, הרגשי והבריאותי של יחידים השתמשנו בנתוני הסקר החברתי של הלמ"ס וכן בנתוני SHARE – סקר הבריאות, ההזדקנות והפרישה באירופה ובישראל.¹ מעבר לנתוני הסקרים הסתייענו בנתונים שקיבלנו ממשד הרווחה והביטחון החברתי על בני 50–64 המקבלים שירותים במחלקות לשירותים חברתיים ברשויות המקומיות.

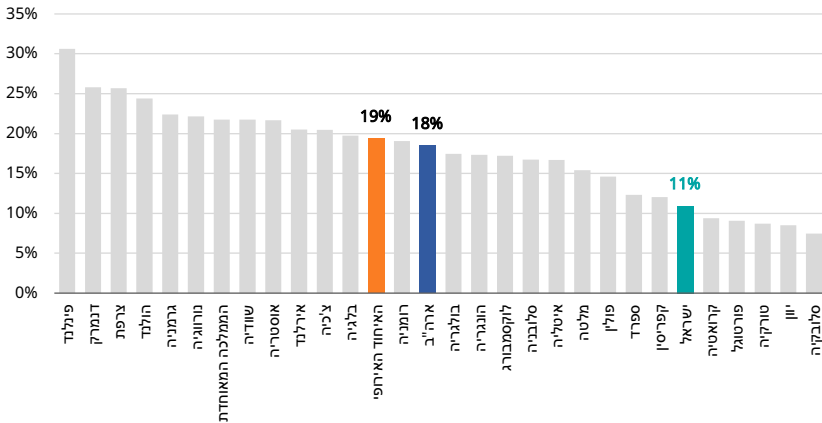
לצד נתונים אלו קיימנו שיחות עם בעלי תפקידים במערך שירותי הרווחה ברמת המטה, המחוז והרשות המקומית, אשר סייעו לנו בהבנת המצב הקיים ובהעמקת ההיכרות עם צורכי האוכלוסייה.

המחקר מתמקד בגילי הביניים, 50–64, אולם בשל השימוש בכמה מקורות נתונים, בחלקים מסוימים הניתוח נעשה עבור קבוצות גיל שונות במקצת (כגון 55–64 או 50–65), בהתאם לזמינות הנתונים.

השוואה בין-לאומית

בחינה של המצב במדינות אחרות מלמדת שבמדינות רבות הפרטים בגילי הביניים (55–64) החיים לבד מהווים חלק ניכר מכלל האוכלוסייה בגילים אלו. כפי שניתן לראות בתרשים 1, שיעורם באוכלוסייה במדינות אירופה נע מ-7% בסלובקיה ל-31% בפינלנד. הממוצע במדינות האיחוד האירופי עומד על 19%. בישראל, שיעור החיים לבדם בגילי 55–64 הוא כ-11%, נמוך למדי בהשוואה למרבית המדינות האחרות.

תרשים 1. שיעור הפרטים בני 64-55 החיים לבד במדינות האיחוד האירופי, ארה"ב וישראל, 2022

מקור: שביט בן-פורת וג'וני גל, מרכז טאוב | נתונים: The European Survey on Income and Living Conditions (EU-SILC). הנתונים עבור טורקיה הם לשנת 2020, עבור הממלכה המאוחדת לשנת 2019 ועבור ארה"ב לשנת 2018 (בהתבסס על Valerio et al., 2021). הנתונים עבור ישראל לקוחים מהלמ"ס, סקר כוח אדם 2022

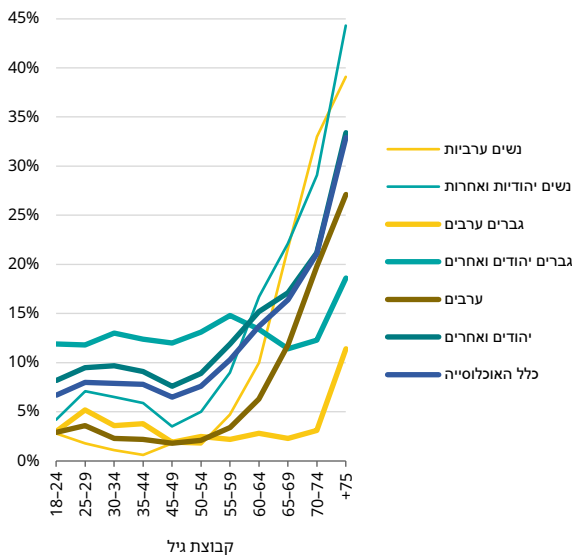
המאפיינים הדמוגרפיים של יחידים

שיעור משקי הבית בישראל שבהם נפש אחת גדל בהתמדה מאז שנת 1965, ובשנים האחרונות הוא מגיע ליותר מחמישית מכלל משקי הבית במדינה (ראו תרשים נ'1 בנספח). לפי נתוני סקר כוח אדם לשנת 2023, שיעור הפרטים המתגוררים לבדם (בקרוב בני 18 ומעלה) עומד על 11% מכלל האוכלוסייה בגילים אלו, שהם כ-740,000 נפש. בקרב בני 64-50 שיעור זה עומד על 10%, והוא מייצג כ-144,000 נפש. בקבוצת הגיל 54-50 8% מהאנשים גרים לבדם, בגילי 55-59 השיעור גדל ל-10%, ובגילי 60-64 הוא גדל ל-14% (תרשים 2). הנתונים מצביעים על פערים ניכרים בדפוסי המגורים בין קבוצות אוכלוסייה שונות: בקרב יהודים ואחרים בקבוצות גיל אלו השיעורים הם 9%, 12%, ו-15% בהתאמה, ובקרב ערבים השיעורים נמוכים בהרבה – 2%, 3% ו-6% בהתאמה.

על פי הנתונים נראה שיש הבדלים בדפוסי המגורים גם בין נשים וגברים בקבוצות האוכלוסייה השונות. בקרב היהודים הפערים המגדריים בולטים יותר והם ניכרים כבר משנות העשרים לחיים: אצל גברים שיעור המתגוררים לבדם שומר על יציבות סביב ה-12%, רושם עלייה מתונה בגילי הביניים ואחר כך שב ומצטמצם. לעומת זאת

בקרב הנשים שיעור המתגוררות לבדן נמוך יותר משנות העשרים ועד סביבות גיל 50, ואז השיעור עולה בחדות. מגיל 60 ומעלה השיעורים בקרב נשים גבוהים יותר והפערים הולכים ומתרחבים. בקרב האוכלוסייה הערבית, עד לשנות החמישים לחיים שיעור הנשים והגברים המתגוררים לבדם נמוך במיוחד, ובקרב הנשים הוא כמעט אפסי. ואולם בדומה לנשים היהודיות, בסביבות גיל 50 חלה עלייה חדה בשיעורי הנשים המתגוררות לבדן והם מגיעים ל-39% בקבוצת הגיל המבוגרת ביותר (+75). לעומת זאת, אצל הגברים הערבים השיעורים נשארים נמוכים סביב 3% בכל קבוצות הגיל, ורק בגילי +75 הם עולים ל-11%. נציין כי בחינה נפרדת של האוכלוסייה החרדית ללא הפרדה מגדרית הצביעה על מגמות דומות למגמות בקרב האוכלוסייה הערבית, ובפרט בקרב הגברים הערבים – כלומר שיעורים נמוכים למדי של פרטים המתגוררים לבד בכל קבוצות הגיל למעט בגילי +75.

תרשים 2. שיעור הפרטים החיים לבד לפי מגדר, קבוצת גיל וקבוצת אוכלוסייה, 2023

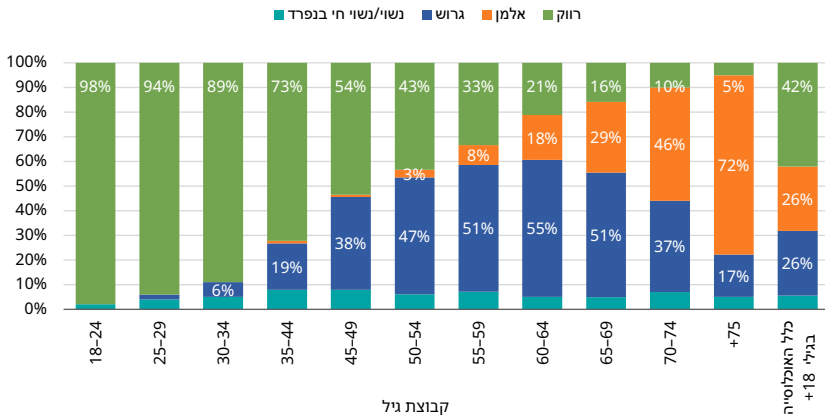

מקור: שביט בן-פורת וג'וני גל, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, סקר כוח אדם 2023

מצבם המשפחתי של האנשים החיים לבד בכלל האוכלוסייה מגוון. ככלל, בולט חלקם של הרווקים בקרבם – 42%, לצידם 26% גרושים ו-26% אלמנים (תרשים 3). לעומת זאת, בקרב גילי הביניים בולט חלקם הגדול של האנשים המתגוררים לבדם בשל גירושים – בין 47% בקרב בני 50-54 ל-55% בקרב בני 60-64. חלקם של הרווקים בקרב המתגוררים

לבדם הוא כ-43% בגילי 50-54, ומצטמצם לכ-21% בקרב בני 60-64. שיעורם של האלמנים בקרב יחידים נמוך בגילי 50-54 - כ-3% ועולה לכ-18% בקרב בני 60-64.

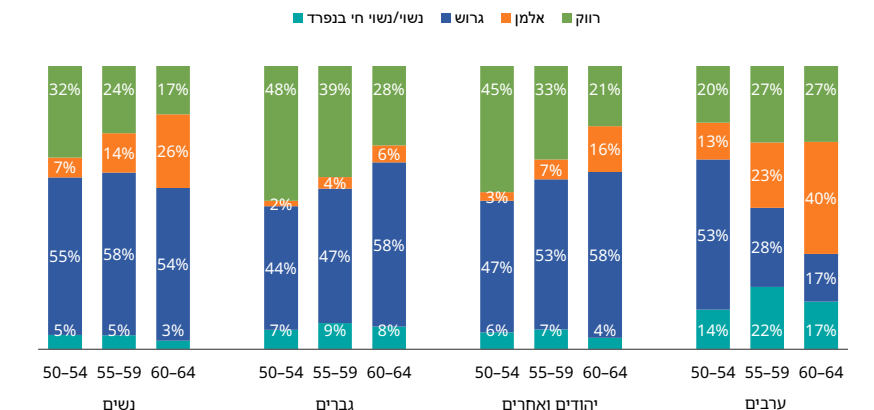
תרשים 3. התפלגות הפרטים החיים לבד לפי קבוצת גיל ומצב משפחתי, 2023

מקור: שביט בן-פורת וג'וני גל, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, סקר כוח אדם 2023

תרשים 4 מציג את מצבם המשפחתי של המתגוררים לבדם בקרב קבוצות גילי הביניים לפי מגדר ולפי קבוצת אוכלוסייה. כפי שניתן לראות, ישנם הבדלים בין גברים ונשים. בקרב גברים שיעור הרווקים גבוה במיוחד, בפרט בגילים הצעירים יותר (50-54), ואילו בקרב נשים שיעור האלמנות גבוה יותר, בעיקר בקבוצת הגיל המבוגרת יותר (60-64). גם בין קבוצות האוכלוסייה השונות ניכרים פערים: בקרב האוכלוסייה היהודית בולט שיעור הגרושים בשלוש קבוצות הגיל, בעוד באוכלוסייה הערבית שיעור הגרושים גבוה בקבוצת הגיל הצעירה (50-54), ובקבוצת הגיל המבוגרת (60-64) בולט במיוחד שיעור המתגוררים לבדם עקב פטירת בן או בת הזוג.

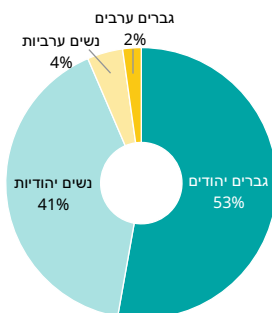
תרשים 4. התפלגות הפרטים בני 50-64 החיים לבד לפי מגדר, קבוצת אוכלוסייה ומצב משפחתי, 2023

מקור: שביט בן-פורת וג'וני גל, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, סקר כוח אדם 2023

כאמור, על פי נתוני סקר כוח אדם, בשנת 2023 התגוררו לבדם כ-144,000 איש ואישה בגילי 50-64. כפי שרואים בתרשים 5, הגברים היהודים הם הקבוצה הגדולה ביותר באוכלוסיית היחידים בגילים אלו – 53% (כ-76,000), והנשים היהודיות מהוות 41% ממנה (כ-59,000). רק 4% הן נשים ערביות (כ-6,000), ושני אחוזים בלבד הם גברים ערבים (כ-3,000).

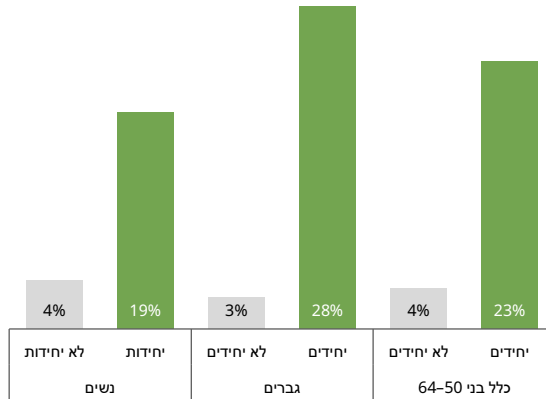
תרשים 5. התפלגות הפרטים בני 50-64 החיים לבד, לפי מגדר וקבוצת אוכלוסייה, 2023

מקור: שביט בן-פורת וג'וני גל, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, סקר כוח אדם 2023

ניתוח נתוני הסקר החברתי לשנים 2020-2022 מספק אינדיקציה לפערי ההורות בין יחידים לבין מי שאינם יחידים בגילי הביניים (תרשים 6). הנתונים מלמדים שכמעט רבע (23%) מהיחידים בגילי 50-64 הם ללא ילדים, בהשוואה לכ-4% בקבוצה המקבילה. בחלוקה לפי מגדר יש פער ניכר בין גברים לנשים בקבוצת היחידים – שיעור הגברים שאין להם ילדים גבוה כמעט פי 1.5 משיעור הנשים ללא ילדים.

תרשים 6. שיעור הפרטים ללא ילדים בקרב בני 50-64, ממוצע בשנים 2020-2022

מקור: שביט בן-פורת וג'וני גל, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, הסקר החברתי לשנים 2020-2022

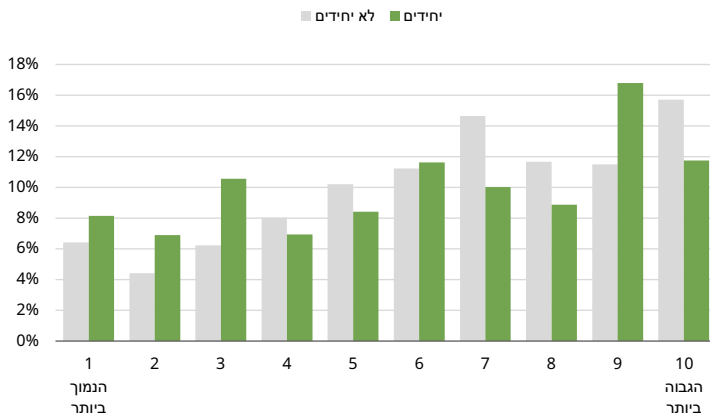
מצבם הכלכלי של יחידים

בחלק זה אנחנו בוחנים היבטים שונים של מצבם הכלכלי של יחידים בגילי 50-64. לצורך כך השווינו בין משקי בית של יחידים בגילים אלו למשקי בית עם שתי נפשות ומעלה שבהם ראש משק הבית באותה קבוצת גיל, ובמקרים מסוימים השווינו בין פרטים יחידים לפרטים שאינם יחידים. בחלק מהמקרים בחנו את מצבם של היחידים גם לאחר גיל 65. הסתמכנו בעיקר על נתוני סקר הוצאות משקי הבית לשנת 2022 ועל נתוני סקר כוח אדם לשנת 2023.

תעסוקה והשכלה. יחידים בגילי 50-64 מתאפיינים בשיעורי תעסוקה נמוכים יותר ממי שמתגוררים במשק בית עם אחרים. בעוד בקרב מי שאינם חיים לבד שיעור התעסוקה עומד על 76%, השיעור בקרב יחידים הוא 67%. גם בשיעור בעלי השכלה אקדמית קיימים פערים בין הקבוצות, אם כי קטנים יותר – כ-37% בקרב מי שאינם חיים לבד לעומת כ-33% בקרב יחידים.

עשירוני הכנסה. תרשים 7 מציג את התפלגות משקי הבית לפי עשירוני הכנסה. ניכר בבירור כי בשלושת עשירוני ההכנסה התחתונים ריכוז משקי הבית של יחידים גדול יותר (26% לעומת 17%).

תרשים 7. התפלגות משקי הבית שבראשם בני 50-64, לפי עשירוני הכנסה, 2022

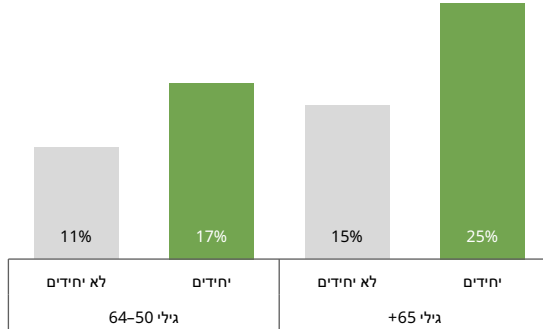

הערה: חישוב העשירונים לפי הכנסה נטו לנפש סטנדרטית.

מקור: שביט בן-פורת וג'וני גל, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, סקר הוצאות משק הבית 2022

עוני. גם שיעור משקי הבית שחיים מתחת לקו העוני וגם שיעורי העוני בקרב פרטים גבוהים יותר בקבוצת היחידים בגילי 50 ומעלה. כפי שרואים בתרשים 8, כ-17% ממשקי הבית של יחידים בני 50-64 חיים מתחת לקו העוני, לעומת כ-11% ממשקי הבית שאינם של יחידים. לאחר גיל 65 הפערים גדולים עוד יותר: רבע ממשקי הבית של יחידים בקרב בני 65+ חיים מתחת לקו העוני לעומת 15% בלבד ממשקי הבית שאינם של יחידים. באופן דומה, בחינה של שיעורי העוני בקרב פרטים מראה כי בקרב בני 50-64 כ-17% מהפרטים שחיים לבדם נמצאים מתחת לקו העוני, לעומת כ-12% מהפרטים שחיים עם נפשות נוספות. גם כאן הפער גדל בקרב בני 65 ומעלה: 25% מהפרטים החיים לבד נמצאים מתחת לקו העוני, לעומת 12% מהפרטים שאינם חיים לבד.

תרשים 8. שיעור משקי הבית מתחת לקו העוני, 2022

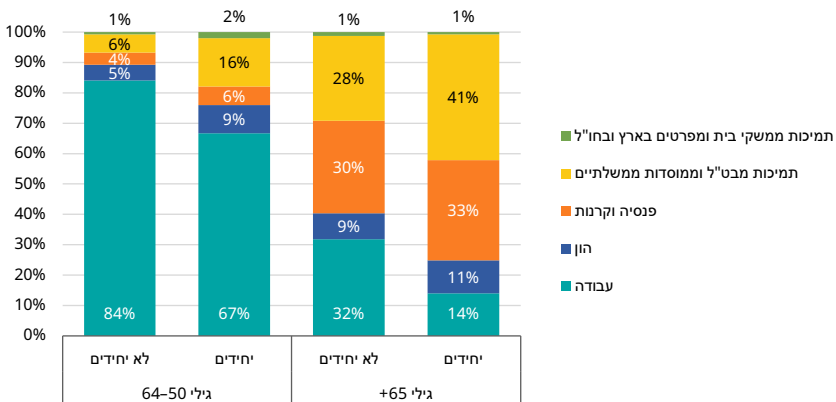

הערה: שיעור משקי הבית מסך משקי הבית באותה קבוצה. קו העוני חושב לפי מחצית ההכנסה החזונית בהסתמך על נתוני הסקר.

מקור: שביט בן-פורת וג'וני גל, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, סקר הוצאות משק הבית 2022

מקורות הכנסה. התפלגות ההכנסות המוצגת בתרשים 9 מלמדת שרכיב ההכנסה מעבודה במשקי בית של יחידים בגילי 64-50 קטן יותר – 67% לעומת 84% במשקי בית של מי שאינם יחידים. לעומת זאת רכיב התמיכות ממוסדות ממשלתיים במשקי בית של יחידים גדול יותר – 16% לעומת 6%. פערים אלו נצפים גם בקרב בני +65, כשיעור ההכנסות מעבודה מצטמצם ל-14% בקרב יחידים לעומת 32% בקרב מי שאינם יחידים, וכ-41% מהכנסתם של יחידים מקורם בתמיכות לעומת 28% במשקי בית של מי שאינם יחידים.

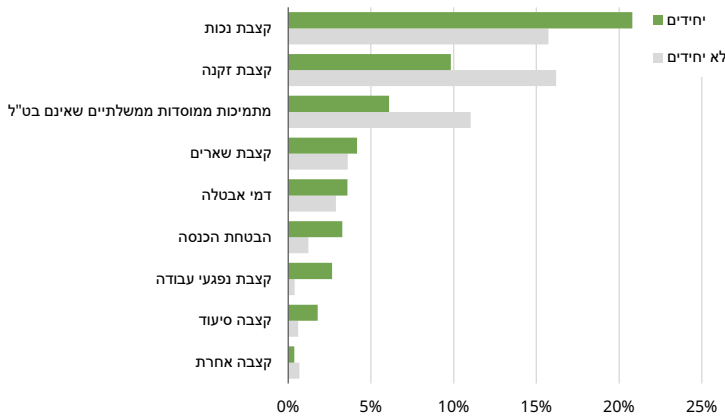
תרשים 9. התפלגות ההכנסות ברוטו של משקי בית, 2022

מקור: שביט בן-פורת וג'וני גל, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, סקר הוצאות משק הבית 2022

במשקי בית של יחידים גם מתקבלות קצבאות מהביטוח הלאומי בשיעורים גבוהים יותר. כך, למשל, בכ-21% ממשקי הבית של יחידים בני 50-64 מתקבלת קצבת נכות, לעומת כ-16% ממשקי הבית בקבוצה המקבילה. גם קצבאות אחרות כמו הבטחת הכנסה, דמי אבטלה, נפגעי עבודה וקצבת שארים מתקבלות במשקי בית של יחידים בשיעורים גבוהים יותר (תרשים 10). כשבוחנים את התמיכות שמקורן במשרד השיכון מצטיירת תמונה דומה: שיעור המקבלים סיוע זה בקרב יחידים בגילי 50-64 הוא כ-4%, לעומת 1% בקרב מי שאינם יחידים.

תרשים 10. שיעור משקי הבית המקבלים קצבאות בקרב משקי בית שבראשם בני 50-64, 2022

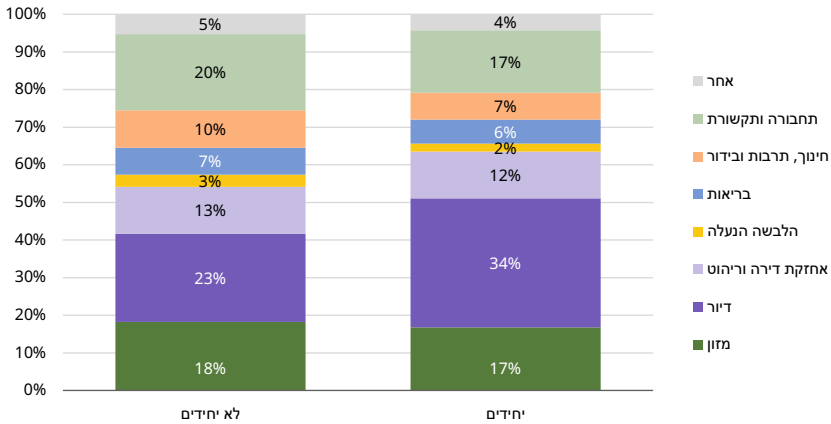

הערה: שיעור משקי הבית מסך משקי הבית באותה קבוצה.

מקור: שביט בן-פורת וג'וני גל, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, סקר הוצאות משק הבית 2022

הרכב ההוצאה לתצרוכת. תרשים 11 מציג את הרכב ההוצאה לתצרוכת של משקי הבית שבראשם בני 50-64. התרשים מראה כי במשקי בית של יחידים חלק משמעותי יותר מההוצאה מוקדש לדיור – 34%, לעומת 23% בקבוצה המקבילה. לעומת זאת, היחידים מוציאים פחות על חינוך, תרבות ובידור ועל תחבורה ותקשורת – בין היתר, ככל הנראה, עקב שיעורים נמוכים משמעותית של משקי בית המחזיקים רכב בקרבם: כ-54% ממשקי הבית של יחידים לעומת כ-86% ממשקי הבית של מי שאינם יחידים.

תרשים 11. הרכב ההוצאה לתצרוכת במשקי בית שבראשם בני 50-64, 2022

מקור: שביט בן-פורת וג'וני גל, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, סקר הוצאות משק הבית 2022

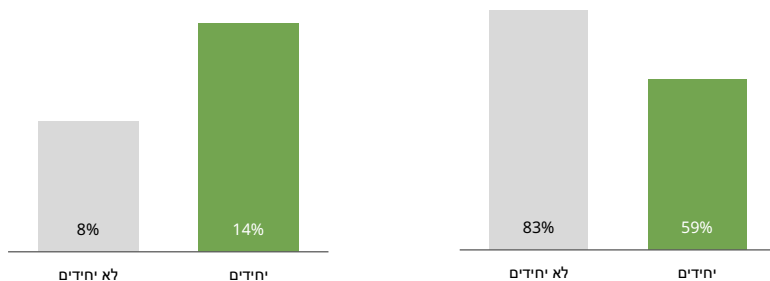
נציין כי בממוצע, משקי בית של יחידים מתקשים לעמוד בהוצאה לתצרוכת של משק הבית וכי ישנו פער של כ-1,500 ש"ח בממוצע בין ההכנסה הכספית של משק הבית להוצאה החודשית לתצרוכת (תרשים נ' 2 בנספח). פער שלילי זה בין ההכנסות להוצאות אף גדל מעט לאחר גיל 65.

בעלות על דירה. גם בבעלות על דירת מגורים – משתנה מרכזי המייצג יציבות כלכלית – נצפו פערים בין שתי הקבוצות (תרשים 12א). שיעור בני 50-64 המתגוררים בדירה בבעלותם בקרב יחידים עומד על 59%, לעומת כ-83% בקבוצה המקבילה. בקרב המתגוררים בשכירות, שיעור היחידים בגילי 50-64 המתגוררים בדיור ציבורי (כגון עמידר) כמעט כפול משיעורם של אלה שאינם יחידים – 14% לעומת 8% (תרשים 12ב).

תרשים 12. דפוסי מגורים בקרב בני 50-64, 2023

ב. שיעור המתגוררים בדיוור ציבורי
מכלל המתגוררים בשכירות

א. שיעור המתגוררים
בדירה בבעלותם

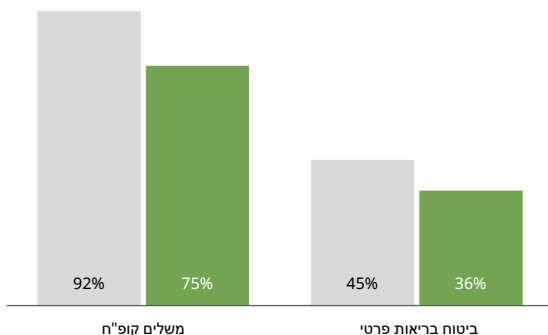

מקור: שביט בן-פורת וג'וני גל, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, סקר כוח אדם 2023

הוצאות על בריאות. השוואה בין משקי הבית על פי סוג ביטוח הבריאות שהם מחזיקים מצביעה גם היא על פער ניכר בין שתי הקבוצות: בקרב יחידים, 75% מחזיקים בביטוח משלים של קופת חולים ו-36% מחזיקים בביטוח בריאות פרטי, לעומת 92% ו-45%, בהתאמה, בקרב הקבוצה המקבילה (תרשים 13).

תרשים 13. שיעור משקי הבית בעלי ביטוח בריאות משלים וביטוח בריאות פרטי בקרב משקי בית שבראשם בני 50-64, 2022

יחידים לא יחידים

מקור: שביט בן-פורת וג'וני גל, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, סקר הוצאות משק הבית 2022

נתונים מהסקר החברתי של שנת 2022 מגלים פערים גם בויתור על טיפול רפואי ותרופות מרשם. בקרב יחידים בני 50–64 כ-22% ויתרו על טיפול רפואי וכ-16% ויתרו על תרופות מרשם, לעומת כ-14% וכ-9%, בהתאמה, בקרב מי שאינם יחידים.

מצבם החברתי והבריאותי של יחידים: מסקנות מנתוני הסקר החברתי וסקר SHARE

לצורך בחינת מצבם החברתי והבריאותי של היחידים השתמשנו בנתוני הסקר החברתי של הלמ"ס ובנתוני סקר SHARE. הסקר החברתי אפשר לנו מבט ממוקד ביחידים בגילי 50–64 בישראל, ואילו סקר SHARE סיפק לנו נקודת מבט בין-לאומית על מצבם החברתי והבריאותי של יחידים בגילי 50–65.

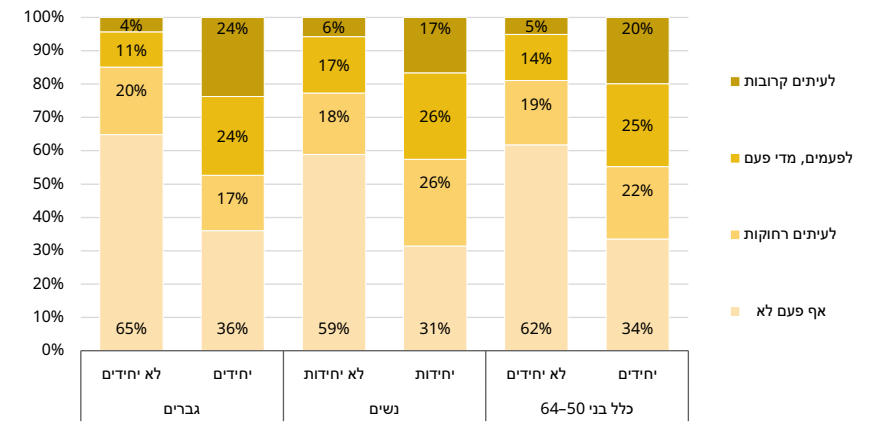
נתוני הסקרים אפשרו לנו לבחון את הקשר בין מגורים לבד ובין שלושה מדדים מרכזיים אשר נעשה בהם שימוש בסקרים בין-לאומיים על יחידים: תחושת הבדידות, המצב הבריאותי ושביעות הרצון מהחיים, זאת בפיקוח על משתני בקרה נוספים. נדגיש כי מאחר שמדובר בשני סקרים שונים ובשיטות מדידה שונות אין לנו כוונה להשוות בין תוצאות הסקרים אלא רק להציע התבוננות במצבם של בודדים במדינות אירופה על סמך נתוני SHARE.

מבט על ישראל: נתוני הסקר החברתי

תחושת בדידות

המשתנה הראשון שנבחן הוא תחושת הבדידות, המבוסס על דירוג תדירות התחושה על סמך התשובות לשאלה "האם יש מצבים בהם אתה מרגיש בדידות?" בסולם של ארבע דרגות. נמצא כי המתגוררים לבדם סובלים יותר מתחושה של בדידות – 20% מהיחידים בני 50–64 דיווחו על תחושת בדידות לעיתים קרובות, לעומת 5% בקרב מי שאינם יחידים. שיעור היחידים שדיווחו כי אף פעם אינם חשים בדידות עמד על 34%, לעומת 62% בקבוצה המקבילה (תרשים 14). עוד עולה מן הנתונים כי גברים יחידים דיווחו יותר על תחושת בדידות בקבוצות הקצה (לעיתים קרובות ואף פעם לא), וגברים שאינם יחידים, כמו גם נשים שאינן יחידות, דיווחו על תדירות נמוכה יותר של תחושת בדידות.

תרשים 14. תדירות תחושת הבדידות בקרב בני 50-64, 2022

הערה: על סמך דיווח עצמי של משתתפי הסקר.

מקור: שבט בן-פורת וג'וני גל, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, הסקר החברתי 2022

אמידה של תחושת הבדידות בפיקוח על משתנים חברתיים-כלכליים מוצגת בלוח נ'1 בנספח. משתני הבקרה שנבחנו הם מגדר, קבוצת גיל, מגורים לבד, תואר אקדמי, תעסוקה, השתתפות בפעילות התנדבותית, מספר ילדים, מוגבלות תפקודית חמורה, הכנסה כוללת נטו של משק הבית, תדירות השימוש באינטרנט וקבוצת אוכלוסייה (ערבים/יהודים ואחרים). נוסף על כך נבחנו אינטראקציות של כלל המשתנים הללו עם מגורים לבד כדי לבחון אם יש הבדל בקשר בין מגורים לבד לבדידות לפי משתנים שונים.²

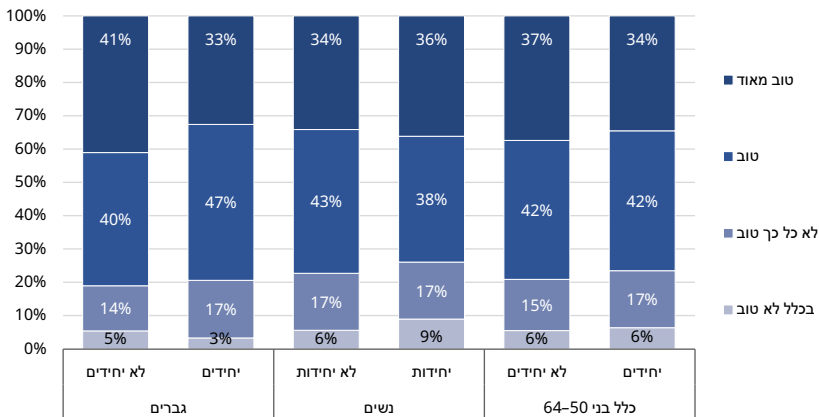
ממצאי הניתוח מראים כי לאחר פיקוח על משתני הבקרה שתוארו לעיל, בני 50-64 המתגוררים לבד מדווחים על תחושת בדידות בתדירות גבוהה יותר. קיומה של מוגבלות תפקודית נמצאה גם היא קשורה לתחושת בדידות מוגברת. לעומת זאת, תעסוקה קשורה בתדירות נמוכה יותר של תחושת בדידות. כמו כן נמצא קשר מובהק בין תדירות תחושת הבדידות ובין רמת ההכנסה של משק הבית, כך שבעלי הכנסות נמוכות יותר צפויים לסבול יותר מתחושת בדידות, וכך גם בעלי תואר אקדמי. באינטראקציות המתארות את ההשפעה של המשתנים השונים על תחושת הבדידות לא נמצאו הבדלים מובהקים בין יחידים לאלה שאינם יחידים למעט השתתפות בפעילות התנדבותית, שנמצאה קשורה אף באופן חזק יותר לתחושת בדידות מופחתת בקרב יחידים (תרשים נ'3 בנספח).

במודל המתמקד ספציפית בבני 50-64 המתגוררים לבדם, נמצא כי המועסקים ומי שמשתתפים בפעילות התנדבותית צפויים לחוש פחות בדידות וכי אנשים עם מוגבלות צפויים להרגיש יותר בדידות. תרשים נ'4 בנספח מציג את תחושת הבדידות החזויה של יחידים בני 50-64 עבור משתנים נבחרים בהתאם לתוצאות האמידה.

מצב בריאותי

המשתנה השני שבחנו הוא מצבם הבריאותי של בני 50-64, אשר נמדד בהתבסס על התשובות לשאלה "מה מצב בריאותך בדרך כלל?" בסולם של ארבע דרגות. במענה לשאלה זו לא נמצאו הבדלים משמעותיים בין הקבוצות. יחידים דיווחו על מצב בריאות בכלל לא טוב או לא כל כך טוב בשיעורים מעט גבוהים יותר, ועל מצב בריאות טוב מאוד בשיעורים מעט נמוכים יותר מהקבוצה המקבילה (תרשים 15). בחלוקה לפי מגדר נראה שגברים בשתי הקבוצות דיווחו בשיעורים מעט גבוהים יותר על מצב בריאות טוב או טוב מאוד.

תרשים 15. מצב הבריאות בדרך כלל בקרב בני 50-64, 2022

הערה: על סמך דיווח עצמי של משתתפי הסקר.

מקור: שביט בן-פורת וג'וני גל, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, הסקר החברתי 2022

ניתוח רב-משתני של ההבדלים במצב הבריאות בקרב בני 50-64 מציג מגמות מעניינות (לתוצאות המלאות ראו לוח נ'2 בנספח). ממצאי הניתוח אינם מצביעים על הבדל מובהק במצב הבריאות בין אנשים שגרים לבד ובין מי שאינם גרים לבד, אך נמצא שהקשר הזה משתנה בין גברים לנשים. נשים המתגוררות לבד צפויות לדווח על מצב בריאות טוב יותר בהשוואה לגברים המתגוררים לבד. כמו כן נמצא כי מועסקים,

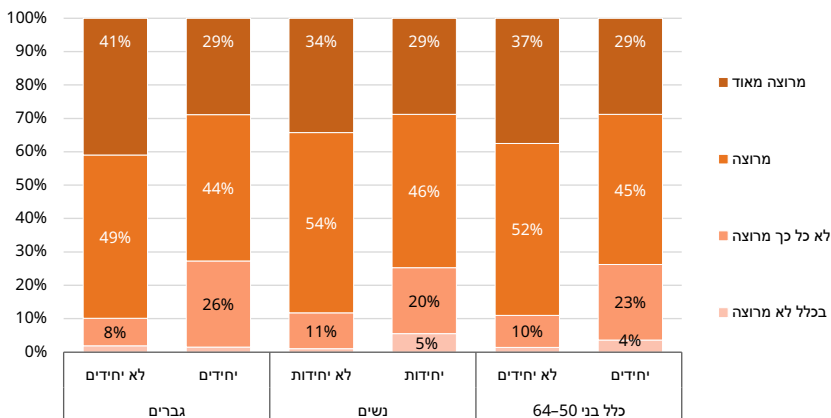
אנשים המשתתפים בפעילות התנדבותית, אנשים בעלי הכנסה גבוהה יותר וערבים ביחס ליהודים צפויים לדווח על בריאות טובה יותר. מעניין לראות כי גם מספר הילדים נמצא בקשר חיובי עם מצב הבריאות המדווח. לעומת זאת, כצפוי, נמצא קשר שלילי בין מצב הבריאות למוגבלות תפקודית ועבור קבוצת הגיל 60–64 ביחס לגילי 50–54.

באמידה המתמקדת ביחידים בלבד נמצא קשר חיובי ומובהק בין מצב הבריאות ובין השתתפות בפעילות התנדבותית, מספר הילדים וגובה ההכנסה של משק הבית, לעומת קשר שלילי, כצפוי, עם מוגבלות תפקודית. תרשים 5' בנספח מציג את מצב הבריאות החזוי של יחידים בני 50–64 עבור משתנים נבחרים בהתאם לתוצאות האמידה.

שביעות רצון מהחיים

המשתנה השלישי שנבחר היה שביעות רצון מהחיים, אשר נמדד על סמך התשובות לשאלה "עד כמה אתה מרוצה מחיך?" בסולם של ארבע דרגות. מהניתוח עולה כי יחידים נוטים לדווח על רמות נמוכות יותר של שביעות רצון מחייהם: 29% מהיחידים דיווחו "מרוצה מאוד" לעומת 37% בקרב מי שאינם יחידים, ו-26% דיווחו "לא כל כך מרוצה" או "בכלל לא מרוצה", לעומת 11% בקרב מי שאינם יחידים (תרשים 16). מבחינה מגדרית, בקרב יחידים נשים מדווחות מעט יותר מגברים שהן בכלל לא מרוצות מחייהן, ובקרב מי שאינם יחידים גברים מדווחים יותר מנשים שהם מרוצים מאוד.

תרשים 16. שביעות רצון מהחיים בקרב בני 50–64, 2022

הערה: על סמך דיווח עצמי של משתתפי הסקר.

מקור: שביט בן-פורת וג'וני גל, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, הסקר החברתי 2022

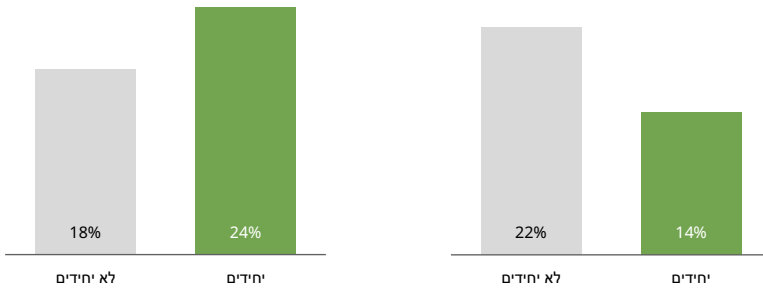
באמידה של שביעות הרצון בפקוח על משתני בקרה (לוח נ'3 בנספח) לא נמצא קשר מובהק בין מגורים לבד לתחושת שביעות הרצון. עם זאת, בדומה לתחושת הבדידות, נמצא קשר חיובי מובהק בין רמת שביעות הרצון ובין התנדבות בקרב יחידים, כך שאנשים המתגוררים לבד ומשתתפים בפעילות התנדבותית מדווחים על שביעות רצון גבוהה יותר בהשוואה לאנשים המתגוררים לבד שאינם מתנדבים (תוצאות האמידה של רמת שביעות הרצון החזויה עבור שתי הקבוצות בהתאם להשתתפות בפעילות התנדבותית מוצגות בתרשים נ'6 בנספח). שביעות הרצון נמצאה בקשר חיובי גם עם המשתנים תעסוקה, מספר הילדים והכנסת משק הבית, ובקשר שלילי עם מוגבלות תפקודית. התמקדות ביחידים בלבד מראה כי השתתפות בפעילות התנדבותית, מספר ילדים וגובה ההכנסה קשורים לשביעות רצון גבוהה יותר מהחיים. תרשים נ'7 בנספח מציג את רמת שביעות הרצון החזויה של יחידים בני 50–64 עבור משתנים נבחרים בהתבסס על תוצאות האמידה.

בשלושת המשתנים שנבחנו – תחושת הבדידות, מצב בריאותי ושביעות רצון מהחיים – ניכר בעליל שהתנדבות היא גורם מרכזי הקשור בשיפור מצבם החברתי של בני 50–64 ככלל, ובייחוד של אנשים החיים לבדם (תרשימים נ'3 ונ'6 בנספח). לצד זאת, תעסוקה, המצב הכלכלי (אשר מתבטא בגובה ההכנסות של משק הבית) ומספר הילדים של הפרט נמצאו גם הם משמעותיים בחלק מן האמידות. מנגד, בולט כי למי שסובלים ממוגבלות תפקודית צפויה התמודדות מאתגרת יותר בשלושת המשתנים שנבחנו.

בחלק הקודם של המאמר הוצגו הפערים בין יחידים ללא יחידים בני 50–64 בתעסוקה, בהכנסות ובשיעורי ההורות. נתוני הסקר החברתי מצביעים על הבדלים מובהקים בין שתי הקבוצות גם במשתנים האחרים שנמצאו משמעותיים במחקר שלנו – השתתפות בפעילות התנדבותית וקיומה של מוגבלות תפקודית חמורה. על פי הנתונים המוצגים בתרשים 17 ניכר שיחידים בגילי 50–64 מתנדבים פחות וסובלים יותר ממוגבלות תפקודית חמורה בהשוואה לאלה שאינם יחידים.

תרשים 17. שיעור האנשים עם מוגבלות תפקודית חמורה ושיעור המתנדבים בקרב בני 50-64, 2022

שיעור המשתתפים בפעילות התנדבותית שיעור בעלי מוגבלות תפקודית חמורה

מקור: שביט בן-פורת וג'וני גל, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, הסקר החברתי 2022

מבט בין-לאומי: נתוני סקר SHARE

כעת נבחן את שלושת המשתנים שנמדדו בסקר החברתי מנקודת מבט בין-לאומית באמצעות נתוני סקר SHARE. כפי שצוין לעיל, שני הסקרים אמנם עוסקים בנושאים דומים אבל נמדדים אחרת. סקר SHARE – סקר הבריאות, ההזדקנות והפרישה באירופה ובישראל – אוסף נתוני מיקרו אורכיים על בריאות, מעמד חברתי-כלכלי ומצב חברתי ורגשי בקרב מבוגרים בני 50 ומעלה ב-28 מדינות. במחקר זה השתמשנו בגל 9 של הסקר, שנערך מאוקטובר 2021 עד אוקטובר 2022. המחקר התמקד בגילי 50-65, אך מאחר שמספר התצפיות עבור ישראל בטווח גילים זה קטן מכדי להסיק ממנו מסקנות, המדדים חושבו על סמך התוצאות של כלל מדינות הסקר.

תחושת בדידות

תחושת הבדידות בסקר נמדדה באמצעות מדד R-UCLA, המשמש במגוון מחקרים על בדידות בקרב אוכלוסייה מבוגרת (Niedzwiedz et al., 2016; Shiovitz-Ezra, 2015). הדירוג במדד נע בסולם שבין לא בודד לבודד מאוד.³ ממוצע המדד עבור יחידים בגילי 50-65 בסקר עמד על 4.5, לעומת 3.8 בקרב מי שאינם יחידים בגילים אלו.

3 הדירוג מבוסס על ממוצע התשובות לשלוש שאלות: "באיזו תדירות אתה מרגיש שחסרה לך חברה?"; "באיזו תדירות אתה מרגיש מודר?"; "באיזו תדירות אתה מרגיש מבודד מאחרים?".

לוח נ'4 בנספח מציג את תוצאות האמידה עבור בני 50–65 בפיקוח על המשתנים מגדר, קבוצת גיל, מגורים לבד, תואר אקדמי, תעסוקה, השתתפות בפעילות התנדבותית, מספר ילדים, מדד הקשרים החברתיים (המשקף את טיב הקשרים החברתיים של הנדגם עם אנשים הנמצאים ברשת החברתית הקרובה שלו), מדד מגבלות תפקוד בפעילויות יום-יומיות מורכבות (IADL), הכנסה כוללת נטו של משק הבית, מדד שימוש באינטרנט ומשתנה פיקוח על המדינה. כמו כן נבחנו אינטראקציות של כלל המשתנים הללו עם מגורים לבד כדי לבחון אם יש הבדל בקשר בין מגורים לבד לבדידות לפי משתנים שונים.⁴

תוצאות האמידה מראות שככלל, במדינות הסקר יחידים סובלים יותר מתחושת בדידות. מעבר לכך, נשים צפויות לחוש בדידות בתדירות גבוהה יותר לעומת גברים. עם הגיל חלה ירידה בתדירות הבדידות הצפויה. השכלה גבוהה, תעסוקה, התנדבות, מספר ילדים גדול יותר, רשת חברתית חזקה יותר, הכנסה גבוהה יותר ושימוש באינטרנט נמצאו קשורים בתדירות נמוכה יותר של תחושת בדידות. לעומת זאת, אינטראקציות של המשתנים עם מגורים לבד מלמדות כי עבור יחידים הקשר בין מספר הילדים לתחושת הבדידות מתון יותר ואינו מובהק סטטיסטית. נוסף על כך הן מלמדות כי מגבלות תפקודיות ורמת הכנסה נמוכה צפויות להעצים את תחושת הבדידות בקרב יחידים באופן חזק יותר, כך שעבורם, למשל, גידול ברמת ההכנסה צפוי לצמצם באופן משמעותי יותר את תחושת הבדידות.

באמידה המתמקדת ביחידים בלבד בגילי 50–65 נראה כי השכלה גבוהה, תעסוקה, התנדבות, שימוש באינטרנט והכנסה גבוהה קשורים בבדידות מופחתת, ואילו עלייה במספר המגבלות התפקודיות קשורה בבדידות מוגברת. בחלוקה לפי מגדר בקרב יחידים נראה כי אפקט הגיל מובהק רק בקרב נשים בגילי 55–60 – כלומר עבורן הבדידות הצפויה גבוהה יותר מאשר עבור נשים בנות 50–54 שחיות לבד. כמו כן נראה כי השכלה גבוהה קשורה לבדידות מופחתת באופן מובהק רק בקרב נשים, ואילו התנדבות, רשת חברתית חזקה ושימוש באינטרנט קשורים לבדידות מופחתת באופן מובהק רק בקרב גברים.

מצב בריאותי

מצבם הבריאותי של בני 50–65 נבחן באמצעות דיווח עצמי על מצב הבריאות בסולם של חמש דרגות, מִרְדּוּד ועד מצוין. ממוצע הדיווח בקרב יחידים בגילים אלו עמד על 3.03 לעומת 3.10 בקרב אלה שאינם יחידים (הבדל מובהק סטטיסטית).

לוח נ'5 בנספח מציג את תוצאות האמידה שבחנה את מצבם הבריאותי של כלל בני 50–65 במדינות הסקר בפיקוח על משתני בקרה כמפורט בלוח. ככלל, התוצאות מראות שבריאותם של יחידים ירודה יותר, וכי המצב הבריאותי המדווח יורד עם העלייה בגיל. השכלה גבוהה, תעסוקה, השתתפות בפעילות התנדבותית, רשת חברתית חזקה והכנסה

גבוהה נמצאו קשורות למצב בריאותי טוב יותר. כצפוי, גידול במספר המגבלות התפקודיות מרע את מצב הבריאות. מספר הילדים נמצא בקשר שלילי ומובהק עם מצב הבריאות. האינטראקציות שבחנו את הקשר של מגורים לבד עם שאר משתני הבקרה מראות כי עבור המשתנים מגדר, מספר ילדים, וגובה ההכנסה הקשר עם מצב הבריאות המדווח נחלש ואינו מובהק. כמו כן נראה כי הקשר של מצב הבריאות עם השתתפות בפעילות התנדבותית מובהק אם כי מצומצם יותר בקרב יחידים.

באמידה המתמקדת ביחידים בלבד, כצפוי, עם העלייה בגיל חלה ירידה במצב הבריאות, וכך גם עם הגידול במספר המגבלות התפקודיות. משתנים שנמצאו קשורים עם מצב בריאותי טוב יותר באופן מובהק הם השכלה גבוהה, תעסוקה והשתתפות בפעילות התנדבותית.

שביעות רצון מהחיים

לבסוף בחנו את מידת שביעות הרצון מהחיים בקרב בני 50–65 במדינות הסקר על סמך התשובות לשאלה "עד כמה אתה שבע רצון מחייך?" בסולם של 11 דרגות, מלחלוטין לא מרוצה ועד מרוצה לחלוטין. הממוצע שנמדד בקרב יחידים עמד על 7.46, לעומת 7.99 בקרב מי שאינם יחידים (הבדל מובהק סטטיסטית).

תוצאות האמידה שבחנה את שביעות הרצון מהחיים בקרב בני 50–65 במדינות הסקר בפיקוח על משתני בקרה נוספים מוצגות בלוח נ'6 בנספח. ככלל, נמצא כי יחידים פחות מרוצים מחייהם. כמו כן נראה כי שביעות הרצון עולה עם הגיל וכי בקבוצת הגיל 60–65 שביעות הרצון גבוהה ביחס לגילי 50–60. כצפוי, השכלה גבוהה, תעסוקה, התנדבות, רשת חברתית חזקה והכנסה גבוהה של משק הבית קשורות בשביעות רצון גדולה יותר. קשר הפוך נמצא עם הגידול במספר המגבלות התפקודיות. בבחינת האינטראקציות של מגורים לבד עם שאר המשתנים נמצא קשר מובהק בין מגורים לבד ומספר המגבלות התפקודיות, כך שבקרב אלו המתגוררים לבדם, עלייה במספר המגבלות התפקודיות צפויה להפחית אף יותר את שביעות הרצון מהחיים.

תוצאות האמידה המתמקדת ביחידים בלבד דומות לתוצאות האמידה הכללית: בקבוצת הגיל המבוגרת יותר (60–65) שביעות הרצון גבוהה יותר, והשכלה גבוהה, תעסוקה, התנדבות, רשת חברתית חזקה והכנסה גבוהה של משק הבית קשורות בשביעות רצון גבוהה יותר מהחיים. לעומת זאת גידול במספר המגבלות התפקודיות צפוי להפחית את שביעות הרצון מהחיים. בחלוקה לפי מגדר בקרב יחידים, הקשר בין שביעות רצון מהחיים ובין השכלה, רשת חברתית חזקה והכנסה גבוהה נמצא מובהק רק בקרב נשים.

במבט בין-לאומי נראה אפוא כי בני 50-65 המתגוררים לבדם סובלים יותר מבדידות, מצב בריאותם ירוד יותר ושביעות רצונם מהחיים נמוכה יותר. בדומה לממצאים שתוארו לעיל עבור ישראל, בולט כי משתנים כמו תעסוקה, השתתפות בפעילות התנדבותית, גובה ההכנסות ומוגבלות בתפקוד משמעותיים עבור שלושת המשתנים החברתיים שנמדדו. נתוני סקר SHARE מראים שגם השכלה גבוהה, קשרים חברתיים חזקים ואפילו עצם השימוש באינטרנט צפויים להשפיע לטובה על מדדים אלו.

בקרב אנשים המתגוררים לבדם בלט במיוחד כי משתנים הקשורים להשתתפות חברתית וכלכלית – תעסוקה והתנדבות – נמצאו קשורים באופן עקבי לשיפור בשלושת המשתנים החברתיים. לעומת זאת, מוגבלות בתפקוד בקרב יחידים נמצאה קשורה באופן עקבי להחמרה במצבם הבריאותי ואף בעלת קשר חזק יותר עם רמת הבדידות ושביעות הרצון מהחיים בהשוואה למי שאינם יחידים.

לשם השוואה עם המצב בישראל מבחינת השתתפות בפעילות התנדבותית וקיומה של מוגבלות תפקודית בקרב יחידים ושאינם יחידים (תרשים 17 לעיל) בחנו את תמונת המצב בתחומים אלו במדינות הסקר. מהבדיקה עלה כי שיעורי ההשתתפות בפעילות התנדבותית בקרב בני 50-65 דומים בשתי הקבוצות, כ-17%, לעומת 14%-ו-22%, בהתאמה, בישראל. בשיעור המדווחים על מוגבלות תפקודית נמצא פער בין שתי הקבוצות, אם כי לא מובהק – 8.7% בקרב יחידים לעומת 7.3% בקרב מי שאינם יחידים, לעומת 24%-ו-18%, בהתאמה, בקרב ישראלים (פער מובהק).

זרקור

יחידים בגילי הביניים: מגמות ותחזיות

אלכס וינרב

המגמות בשנים האחרונות מצביעות על עלייה איטית אך עקבית בשיעור הפרטים המתגוררים לבדם בגילי הביניים: מ-8.3% בשנת 2000 ל-10.8% ב-2024. עם זאת, עלייה איטית זו מסתירה הבדלים משמעותיים גם בין גברים לנשים ובין קבוצות אוכלוסייה וגם בכיווני המגמות במהלך רבע המאה הזאת. כפי שראינו לעיל, שיעורי המתגוררים לבדם גבוהים בהרבה בקרב יהודים מאשר בקרב ערבים. נוסף על כך, המגמות בקרב הגברים היהודים שונות למדי מאלה שבקרב הנשים היהודיות.⁵

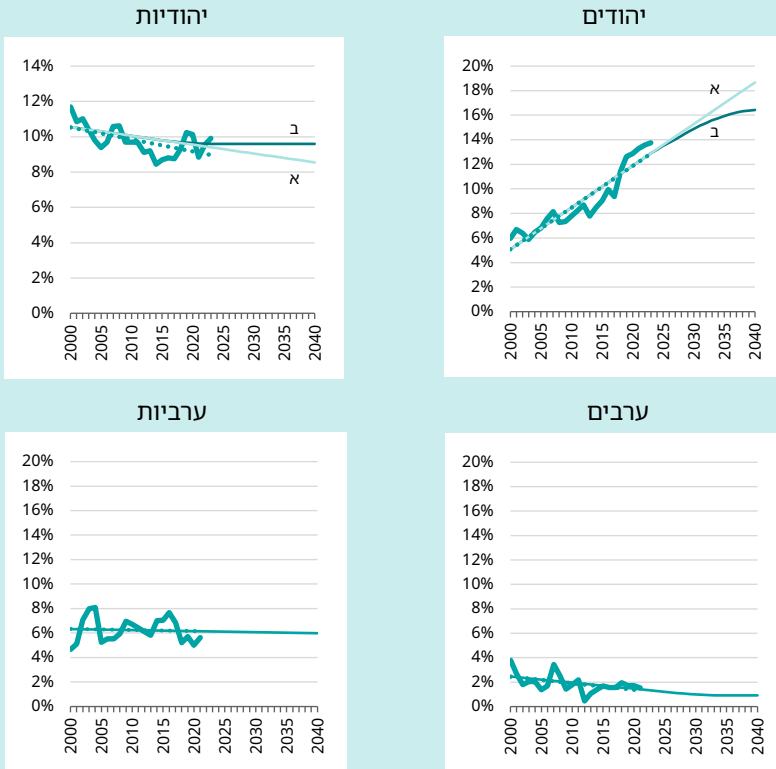
כפי שניתן לראות בתרשים 18, בשנים 2000–2014 ירד מעט שיעורם של בני 50–64 המתגוררים לבד בקרב נשים יהודיות ובקרב גברים ונשים ערבים. מאז היו עליות קלות בקרב נשים יהודיות, ואילו בקרב ערבים וערביות הדפוסים נשארו שטוחים למדי. לעומת שלוש קבוצות אלו, שיעור הגברים היהודים בגילי 50–64 המתגוררים לבד רשם עלייה חדה – מ-6% ל-10% בשנים 2000–2016, ולאחר מכן עלייה חדה עוד יותר, שהגיעה ל-15% בשנת 2024.

* פרופ' אלכס וינרב, ראש תחום הדמוגרפיה ומנהל המחקר, מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.

5 שיעורים אלו נאמדו ישירות מהנתונים השנתיים של סקר כוח אדם ומתוקננים במשקולות דגימה שנתיות כדי שניתן יהיה להחילה על כלל האוכלוסייה באותה שנה. הנתונים מהשנים 2000–2010, 2012 ו-2018–2024 נאמדו ישירות בגילי 50–64. בעת כתיבת המחקר לא הייתה לנו גישה למשתנה "גיל מפורט" בסקר בשנים 2013–2017. לכן נאלצנו להשתמש בקבצים לשימוש הציבור (PUF), לאמוד את השיעורים בגילי 55–64, ולכייל אותם לגילי 50–64 על בסיס היחס של 50–64 ל-55–64 בשנים 2000–2012 ו-2018–2024.

משמעות הדבר היא שהעלייה הכוללת בשיעור הישראלים בגילי 64-50 המתגוררים לבדם משקפת עלייה בקרב גברים יהודים בלבד. כיום זוהי הקבוצה הגדולה ביותר של אנשים המתגוררים לבד בגילים אלו, הן מבחינת השיעור והן מבחינת המספר המוחלט. אם בתחילת שנות האלפיים היה שיעור המתגוררים לבד בקרבם מעט יותר ממחצית מזה של נשים יהודיות ובערך פי שלושה מזה של גברים ערבים, הרי מאז שנת 2021 הוא גבוה פי 1.4 משיעורן של הנשים היהודיות ופי שבעה מזה של הגברים הערבים.

תרשים 18. שיעור הפרטים בני 64-50 החיים לבד, לפי מגדר וקבוצת אוכלוסייה, 2000-2024 ותחזית ל-2040

מקור: אלכס וינר, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, סקר כוח אדם ותחזיות האוכלוסייה

תחזית של אוכלוסיית האנשים שיתגוררו לבד בעשור וחצי הקרובים תאפשר למדינה לצפות את צרכיה העתידיים של אוכלוסייה זו ולהיערך בהתאם. בתרשים 18 מוצג גם שיעור הישראלים בגילי 50–64 הצפויים להתגורר לבד עד שנת 2040, לפי מגדר וקבוצת אוכלוסייה. התחזית לשנים 2024–2025 (קווים מקווקווים) נסמכת על המגמות שנצפו בתקופה 2000–2024 (קווים רציפים). באוכלוסייה היהודית אנחנו מבחינים בין תרחיש (א), חיזוי ליניארי של מגמת 2000–2024, ובין תרחיש (ב), שהוא סביר יותר מבחינה מדעית, אשר מניח השטחה של העלייה. גם באוכלוסיית הגברים הערבים אנחנו מניחים השטחה של המגמה, מכיוון שאין זה אפשרי מבחינה סוציולוגית לרדת הרבה מתחת לרמה הנוכחית.

המגמות הללו מונעות על ידי שלושה תהליכים ארוכי טווח שמתרחשים בכלל האוכלוסייה, עם הבדלים בין המגדרים (תרשים 19).

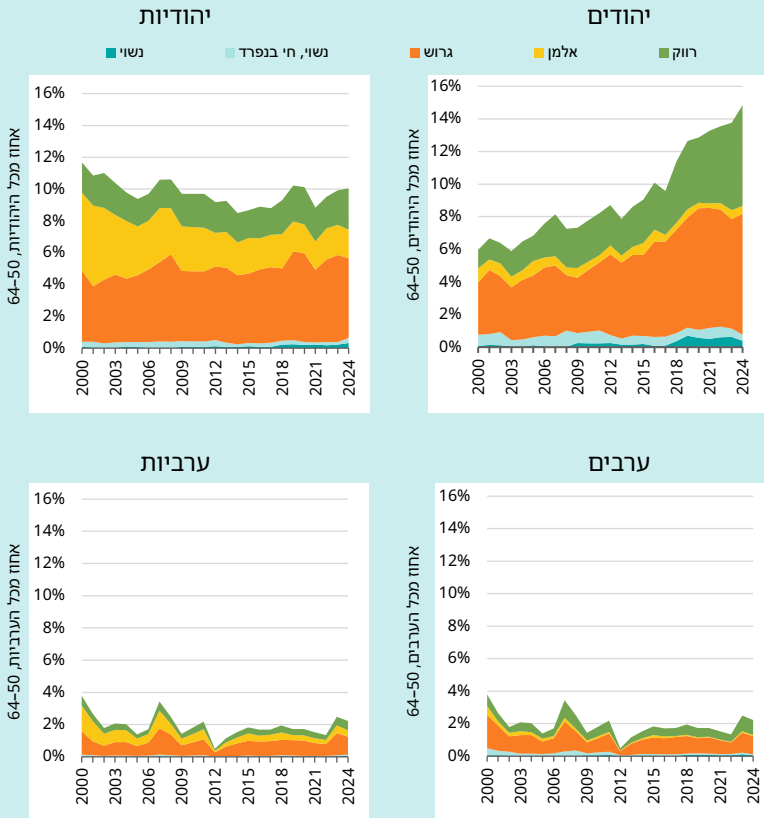
הראשון הוא תהליך דמוגרפי פשוט. ירידות מתמשכות בשיעורי התמותה פירושן שפחות ופחות אנשים מאבדים את בני זוגם בגילים אלו. בקרב נשים, אלמנות היוו כ-40% מסך הנשים המתגוררות לבד בשנת 2000 אך רק כ-20% בשנת 2020. בקרב גברים השיעור ירד בשנים אלו מכ-11% לכ-3%, ומובן שהוא לא ירד עוד הרבה. יש לציין ששיעור הנשים הגבוה יותר משיעור הגברים בקטגוריה זו משקף גם את גיל הנישואים הגבוה יותר של גברים לעומת נשים וגם את שיעורי התמותה הגבוהים יותר של גברים בגילי 40–60 לעומת נשים בגילים אלו.

התהליך השני הוא העלייה בשיעור הנשים המתגוררות לבד בגילי 50–64 בשל גירושם במהלך התקופה, אם כי מגמה זו התייצבה בשנים האחרונות. הן עלייה זו והן מגמת ההתייצבות/השתטחות משקפות מגמות בשיעורי הגירוש בגילי 35 ומעלה, שעלו בשנים 2000–2009 ואז התייצבו גם הם (ויונרב, 2022). בינתיים, המגמה השטוחה יחסית בשיעור הגברים הגרושים המתגוררים לבד – עלייה מ-56% מאלה שגרים לבד ב-2000–2001 לכ-60% בשנים 2016–2017 וירידה ל-50% ב-2023–2024 – מסתירה זינוק במספר האבסולוטי של אותם גברים.

התהליך השלישי אחראי לעיקר העלייה בשיעור הגברים היהודים בגילי 50–64 המתגוררים לבד. בתחילת שנות האלפיים, כ-20% מהגברים המתגוררים לבד בקבוצת גיל זו נחשבו רווקים, כלומר מעולם לא נישאו.

עד 2024 הגיע שיעורם ל-40%. במהלך אותה תקופה, שיעור הנשים המתגוררות לבד בקבוצת גיל זו שמעולם לא נישאו עלה מ-18% ל-25% בלבד.

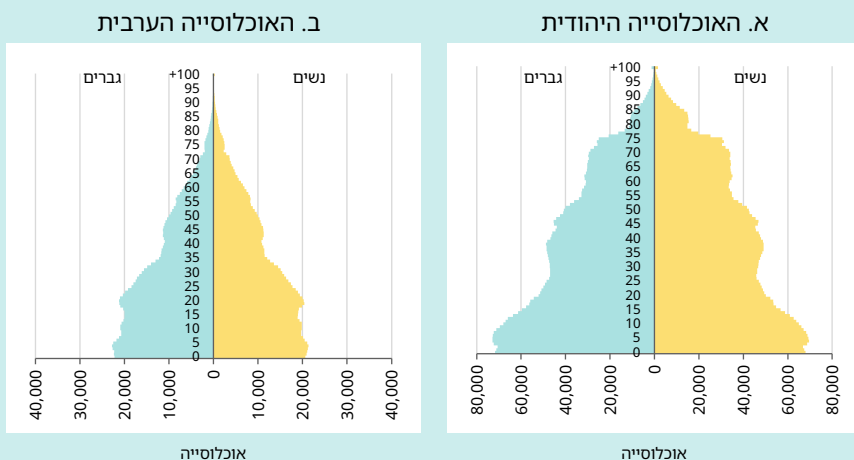
תרשים 19. שיעור הפרטים בני 50-64 החיים לבד, לפי מגדר, קבוצת אוכלוסייה ומצב משפחתי, 2000-2024

מקור: אלכס וינר, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, סקר כוח אדם, שנים שונות

את שיעורי האוכלוסייה החזויים הללו אנחנו משלבים עם תחזיות האוכלוסייה של הלמ"ס (תרחיש הביניים). ראוי להצביע על דפוסי הגל המיוחדים של הרכב הגילים באוכלוסייה היהודית בישראל, כפי שמוצג בתרשים 20. ספציפית, אוכלוסיית היהודים (גברים ונשים) בגילי 35–49 גדולה בהרבה מזו שבגילי 50–64. ההבדל בגודלן היחסי של עוקבות אלו מרמז שבמהלך 15 השנים הבאות יזנק מספר הגברים היהודים בגילי הביניים שמתגוררים לבד. זינוק זה יונע הן מעלייה בשיעור היחידים בגילי 50–64 (תרשימים 19 ו-20) והן מעלייה במספרם המוחלט בתוך קבוצת הגיל (המכנה בחישוב השיעור). בניגוד לכך, בקרב נשים יהודיות וגברים ונשים ערבים שיעורי המתגוררים לבד שטוחים או יורדים מעט. לכן, כל עלייה במספר המוחלט של פרטים המתגוררים לבד בקבוצות אלו תיגזר רק מגידול האוכלוסייה.

תרשים 20. האוכלוסייה היהודית והאוכלוסייה הערבית, לפי גיל ומגדר, 2022

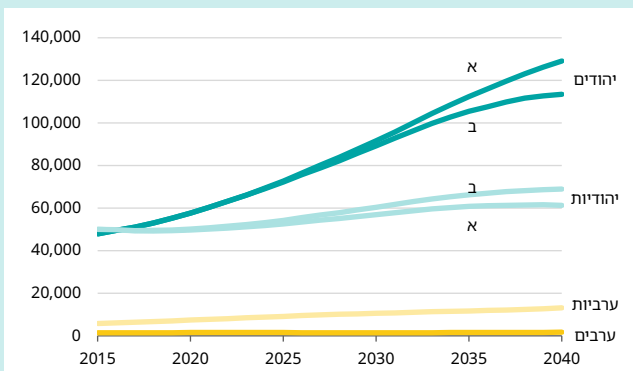

מקור: אלכס וינרב, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס

תרשים 21 מציג את התחזיות במספרים מוחלטים. השילוב של מבנה הגילים הנוכחי והשיעורים הצפויים של פרטים בגילי 50–64 שיתגוררו לבד מאשר שעד שנת 2040 יזנק מספר האנשים המתגוררים לבד לכ-199,000–207,000, אם כי העלייה תהיה שונה לחלוטין באוכלוסייה היהודית והערבית, וגם בקרב גברים ונשים. העלייה המשמעותית ביותר תהיה בקרב גברים יהודים. לפי הערכות אלו, מספר הגברים היהודים המתגוררים לבד בגילי 50–64 יזנק מכ-69,200 בשנת 2024 לכ-113,500 בשנת 2040 על פי התרחיש השמרני יותר (ב), ויגיע עד כ-129,700 בתרחיש הליניארי (א). בקרב הנשים היהודיות, מספר המתגוררות לבד יגדל מכ-53,000 לכ-68,900 או לכ-61,400, בהתאמה.

אנחנו מצפים לצמיחה מתונה הרבה יותר במספר הנשים הערביות המתגוררות לבד בקבוצת גיל זו – מכ-8,900 בשנת 2024 ל-13,150 בשנת 2040 – לצד גידול נמוך מאוד במונחים מוחלטים בקרב הגברים הערבים, כאשר השיעור הנמוך של פרטים המתגוררים לבד פירושו שגם הגידול הצפוי באוכלוסייה כמעט לא יגדיל את המספרים. על פי הערכות אלו, מספר הגברים הערבים המתגוררים לבד בגילי 50–64 יגדל מ-2,050 בשנת 2024 ל-3,080 בשנת 2040. בערכים יחסיים מדובר בגידול משמעותי מאוד, אבל המספר מהווה בסך הכול 2.6% מסך הגברים בגילים אלו שיתגוררו לבד (לפי תרחיש ב באוכלוסייה היהודית).

תרשים 21. מספר הפרטים בני 50–64 החיים לבד, לפי מגדר וקבוצת אוכלוסייה, 2000–2024 ותחזית ל-2040

מקור: אלכס וינרב, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, סקר כוח אדם ותחזיות האוכלוסייה

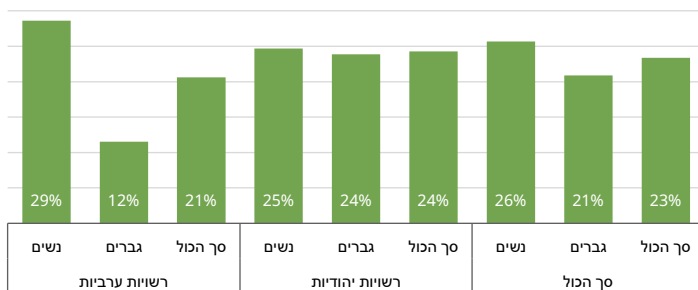
יחידים במערכת הרווחה בישראל

לאורך המאמר הראינו כי יחידים בגילי הביניים בישראל סובלים ממצוקה כלכלית בשיעורים גבוהים יותר בהשוואה לבני גילם שאינם חיים לבד. הדבר נכון גם לגבי שיעור המתמודדים עם מוגבלות תפקודית בקבוצה זו ולגבי הסיכוי שהם סובלים מתסמינים של בדידות ונתק חברתי. לאור זאת אפשר להניח שיחידים בגילי הביניים נשענים יותר על מערכות תמיכה ציבוריות בהשוואה לאלה שאינם יחידים.

כפי שעולה מהנתונים שהוצגו במחקר זה, המערכות השונות של מדינת הרווחה מספקות מגוון מענים ליחידים בגילי הביניים, החל במערכות הביטחון הסוציאלי (קצבאות) וכלה בתחומי השיכון (דיור ציבורי) והבריאות. ואולם מעבר למערכות אלו, הגורם המרכזי שאמור להתמודד עם מצוקותיהם וצוריהם המגוונים של יחידים הוא מערכת הרווחה החברתית שבאחריות משרד הרווחה והביטחון החברתי. השירותים שהיא מספקת ניתנים בעיקר באמצעות המחלקות לשירותים חברתיים ברשויות המקומיות ומסודות רווחה מחוץ לקהילה.

רבים מהיחידים בגילי הביניים מוכרים למערכת הרווחה. נכון ליולי 2022 מנתה אוכלוסיית המקבלים שירותי רווחה בגילי 50–64 כ-110,000 איש ואישה, כמעט רבע מהם (כ-23%) חיים לבד (תרשים 22); מדובר בכ-25,700 אנשים. בהתבוננות כוללת על הנתונים ניתן לראות כי בקרב הנשים שיעור המתגוררות לבדן גבוה מהשיעור המקביל אצל הגברים – 26% לעומת 21%. בחברה היהודית, כרבע ממקבלי השירותים בגילים הללו מתגוררים לבדם, עם שיעורים דומים בקרב גברים ונשים (24% ו-25%, בהתאמה). לעומת זאת, בחברה הערבית ניכרים פערים מגדריים משמעותיים: 29% מהנשים הערביות מתגוררות לבדן, לעומת 12% בלבד מהגברים הערבים.

תרשים 22. שיעור הפרטים החיים לבד בקרב מקבלי שירותי הרווחה בגילי 50–64, לפי מגדר וקבוצת אוכלוסייה, 2021–2022

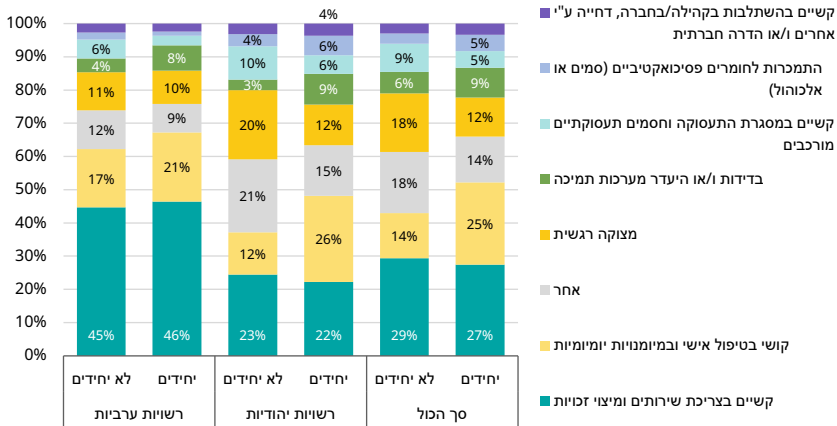

הערה: הנתונים מתייחסים לתקופה של שנה, מאוגוסט 2021 ועד יולי 2022.
מקור: שבט בן-פורת וג'וני גל, מרכז טאוב | נתונים: משרד הרווחה והביטחון החברתי

בחינה של התפלגות מקבלי השירותים בני 50–64 לפי סוג הנזקקות מצביעה על הבדלים בין יחידים לבין אלה שאינם יחידים (תרשים 23). בעוד שתי הקבוצות מתאפיינות בשיעור גבוה של פרטים הזקוקים לסיוע בצריכת שירותים ובמיצוי זכויות (27%-ו-29% בהתאמה), בולט במיוחד שיעורם הגבוה של היחידים המתמודדים עם קושי בטיפול אישי ובביצוע מטלות יום-יומיות – 25%, לעומת 14% בקרב אלה שאינם מתגוררים לבדם. עוד נראה כי יחידים נזקקים יותר לסיוע עקב בדידות או היעדר מערכות תמיכה ביחס למי שאינם יחידים (9% לעומת 6%, בהתאמה).

ניתוח דפוסי הנזקקות לפי קבוצת אוכלוסייה מגלה פערים בין מקבלי השירותים ברשויות השונות. בקרב מקבלי השירותים ברשויות היהודיות, שיעור גבוה של יחידים מתמודדים עם קשיים בטיפול אישי ובביצוע מטלות יום-יומיות בהשוואה לאלה שאינם מתגוררים לבדם (26% לעומת 12%), ונראה כי הם גם סובלים יותר מבדידות ומהיעדר מערכות תמיכה (9% לעומת 3%). ברשויות הערביות בולט במיוחד הקושי בצריכת שירותים ובמיצוי זכויות, אם כי נראה שהוא אינו מאפיין רק את היחידים (46% מהיחידים ו-45% מאלה שאינם יחידים). כמו כן, בדומה למצב ברשויות היהודיות, היחידים בחברה הערבית מתאפיינים בשיעורים גבוהים יותר של קשיים בטיפול אישי ובביצוע מטלות יום-יומיות וכן של קשיים עקב בדידות והיעדר מערכות תמיכה.

תרשים 23. התפלגות מקבלי שירותי הרווחה בגילי 50–64, לפי סוג הנזקקות וקבוצת אוכלוסייה, 2021–2022

הערות: התפלגות הפרטים בעלי נזקקות מזוהה, לפי אשכול נזקקות פרט. הנתונים מתייחסים לתקופה של שנה, מאוגוסט 2021 ועד יולי 2022.

מקור: שבט בן-פורת וג'וני גל, מרכז טאוב | נתונים: משרד הרווחה והביטחון החברתי

דוח שהוכן באגף הרווחה בעיריית ירושלים בשנת 2021 מצייר תמונה מפורטת של היקף אוכלוסיית היחידים וצורכיהם. על פי הדוח, באותה שנה כ-1,500 ממקבלי השירותים של אגף הרווחה בעיר היו יחידים בטווח הגילים 40–65. עוד עולה כי אוכלוסיית היחידים מתאפיינת בעוני ובהדרה חברתית, וכי מקור ההכנסה העיקרי שלה הוא קצבאות הביטוח הלאומי. הנמנים עם קבוצה זו מתוארים כחסרי יציבות תעסוקתית וכחסרי קורת גג קבועה, ורבים מהם מתניידים בין פתרונות מגורים ארעיים. הם סובלים מתחושת בדידות ומהיעדר רשתות תמיכה, ובמישור הבריאותי הם סובלים מבריאות פיזית ונפשית לקויה וממצבי הזנחה. 330 מהיחידים המוכרים לאגף – יותר מ-20% – הוגדרו במצבי סיכון. היחידים בגילים אלו, על פי הדוח, זקוקים לסיוע בתחומים רבים ומגוונים. כך, לדוגמה, הם זקוקים לליווי אישי אינטנסיבי הכולל תמיכה נפשית, סגור ותיווך וסיוע בצרכים בסיסיים; לפתרונות דיור; לטיפול רפואי ונפשי; לסיוע במיצוי זכויות בנושאי קצבאות, אפטרופסות וסיוע בשכר דירה; לסיוע קונקרטי במזון, תרופות ומוצרים בסיסיים; לבסוף, הם זקוקים למענה בתחום החברתי בדמות שילוב בקהילה ובפעילויות פנאי (עיריית ירושלים, 2021).

זה מספר שנים אנשי המקצוע במערכת הרווחה, הן ברמה המקומית והן ברמת המחוזות ומטה משרד הרווחה והביטחון החברתי, מכירים בצרכים האקוטיים של יחידים בגילי הביניים. נושא זה נדון במסגרות מקצועיות שונות ובשנים האחרונות גובשו הצעות לתוכניות ייעודיות בכמה רשויות מקומיות (אשדוד, ירושלים, תל אביב) וחלקן אף הופעלו. אולם רוב התוכניות הללו היו תוכניות פיילוט אשר תוקצבו בעיקרן על ידי הרשויות, כמעט ללא מימון של משרד הרווחה והביטחון החברתי, והן הופעלו לזמן מוגבל. תוכניות אלו ניסו להתמקד בשלושה סוגי מענים לצרכים של יחידים בגילי הביניים:

- סדנאות לפיתוח מיומנויות שונות כגון אוריינות דיגיטלית וכישורים ביתיים כמו בישול ותיקונים.
- מועדונים ליחידים בגילי הביניים שמטרתם ליצור קהילה ולסייע בפיתוח כישורים חברתיים. המפגשים במועדונים התקיימו פעמיים או שלוש בשבוע למשך כמה שעות וכללו הרצאות מגוונות בליווי מזון ושתייה. מספר משתמשי השירות שהשתתפו במפגשים הללו היה מצומצם על פי רוב.
- פתרונות דיור שנועדו לספק מענה ליחידים בסיכון גבוה שסובלים מהיעדר קורת גג קבועה או שאינם מסוגלים לקיים משק בית בגלל מגבלות פיזיות או נפשיות. המענה במקרים אלו היה בדרך כלל ניסיון לקלוט את משתמשי השירות בדיור מוגן במסגרות קיימות המיועדות לאזרחים ותיקים.

ואולם כאמור, היו אלה יוזמות מקומיות שהופעלו כפרויקט ניסיוני ולא במסגרת מדיניות לאומית כוללת לטווח ארוך. כיום, למרות ההכרה בשיעורה ההולך וגדל של אוכלוסיית היחידים בגילי הביניים, בבעיותיהם הספציפיות ובחריפותן, ההתמודדות המעשית עם צורכיהם מועטה, מהוססת וקצרת טווח, וכמעט אין בנמצא מענים ייעודיים עבורם במערכת הרווחה הפורמלית. מי שזוכה לתשומת הלב של מערכת הרווחה והרשויות הם בעיקר יחידים במצבי קיצון, בעוד האחרים אינם מקבלים מהן תשומת לב של ממש. המחלקות לשירותים חברתיים ברשויות המקומיות מספקות שירותים למגוון אוכלוסיות יעד, מצעירים ומשפחות עם ילדים ועד אזרחים ותיקים, אך לא ליחידים בגילי הביניים. יתרה מזו, הטיפול בהם מופקד בידי עובדות סוציאליות משפחתיות, אשר העומס המוטל עליהן גדול מאוד ממילא.

חלופות מדיניות

אף שבעיית היחידים בגילי הביניים מוכרת לקובעי המדיניות ולמערכת הרווחה, הן ברמה הלאומית והן ברמה המקומית, ולמרות הגידול הניכר הצפוי בהיקפה של אוכלוסייה זו, אין כיום הכרה של משרד הרווחה והביטחון החברתי בקבוצה זו כאוכלוסייה מובחנת הזקוקה להתייחסות מיוחדת, למדיניות ספציפית ולתוכניות התערבות ההולמות את צרכיה הייחודיים. בהיעדר הכרה שכזו, לא מפתיע שאין במשרד גורם ספציפי המופקד על תכלול הטיפול באוכלוסייה זו, אין הקצאת משאבים לטיפול בה ואין הקצאה של תקנים. כדי לתקן את המצב ריכזנו להלן כמה צעדים וחלופות מדיניות שראוי לנקוט כדרך להתמודד עם הצרכים של אוכלוסיית היחידים בגילי הביניים שסובלים ממצוקות אישיות וחברתיות.

■ **עריכת סקר לאמידת היקף הצרכים של אוכלוסייה זו.** כיום לא ברור מה היקף הצרכים של היחידים בגילי הביניים ולכן חיוני לערוך תחילה סקר ייעודי שיזהה וימפה את צורכיהם הייחודיים ויאמוד את היקפם.

■ **קביעת גורם מתכלל לטיפול באוכלוסייה זו.** כנהוג במדינות רווחה אחרות, על משרד הרווחה והביטחון החברתי להכיר ביחידים בגילי הביניים כאוכלוסיית יעד מובחנת המחייבת התייחסות מיוחדת. עליו לגבש מדיניות לאומית כוללת בנושא, לקבוע מי יהיה הגורם שיתכלל את הטיפול בה על כל היבטיו ולהקצות משאבים מספיקים כדי להבטיח טיפול ארוך טווח באמצעות המחלקות לשירותים חברתיים, ובמקרי הצורך במסגרת מוסדות מחוץ לקהילה.

■ **הפקדת הטיפול בידי מערכות מטפלות הוליסטיות ולא מתייגות.** ממצאי המחקר מלמדים שיחידים בגילי הביניים מתאפיינים במגוון מצוקות, בהן מצוקות חומריות,

בדידות והיעדר מערכות תמיכה, בעיות בריאות ומגבלות תפקודיות. לצד זאת נראה שיש קושי לגייס אותם להשתתף בתוכניות. לאור זאת מומלץ להפקיד את הטיפול בהם בידי מערכת אשר מסוגלת לספק מענים מגוונים והוליסטיים, שתהיה מורכבת מאנשי ונשות מקצוע שאינם מטפלים באוכלוסיות אחרות כמו אזרחים ותיקים או אנשים עם מגבלות כדי למנוע חסם של תיוג.

■ **הכשרה ייעודית של עובדות ועובדים סוציאליים.** לנוכח מאפייניה וצרכיה הייחודיים של אוכלוסייה זו, ועל סמך הניסיון שהצטבר מהתוכניות הניסיוניות שהופעלו עד כה, ברור שיש להקצות לטיפול בקבוצה זו כוח אדם מקצועי שהתמחה בתחום. לפיכך יש צורך בהכשרה ייעודית של עובדות ועובדים סוציאליים שתקנה להם ידע מעמיק על צורכיהם הייחודיים של הנמנים עם קבוצה זו ועל דרכי ההתערבות האפשריות ברמת הפרט, ברמת הקבוצה וברמת המדיניות. יש להציב עובדות ועובדים סוציאליים המתמחים ביחידים בגילי הביניים במחלקות לשירותים חברתיים בכל רשות מקומית בגודל בינוני ומעלה.

■ **הבטחת רצף טיפולי.** הואיל והצרכים של יחידים בגילי הביניים עשויים להיות מגוונים וחוצי תחומי טיפול חשוב להבטיח את רציפות הטיפול בהם. לשם כך נדרש לייצר מנגנון בין-משרדי ובין-מגזרי אשר יעסוק בתיאום בין גורמי הטיפול מהתחומים השונים כגון רווחה, בריאות, דיור וכדומה.

■ **מאמצי איתור ויישוג (outreach).**⁶ בהיעדר נתונים מלאים על היקף אוכלוסיית היחידים בגילי הביניים הזקוקים לסיוע נדרשת פעולה מקיפה של המחלקות לשירותים חברתיים לאיתור אוכלוסיית היעד ברשות ולבחינה מדוקדקת ואינדיבידואלית של צורכי הנמנים עימה, בדומה לדוח שהוכן בעיריית ירושלים. לנוכח הקושי לגייס יחידים להשתתף בתוכניות שיוזמת הרשות, כפי שעלה מהתוכניות שהופעלו עד כה, יש להשקיע מאמצים ביישוג על מנת לשכנע יחידים להשתתף בפעילויות השונות שמציעה מערכת הרווחה ברשות.

■ **הנגשת מערך ההתנדבות ושילוב בשוק העבודה.** לנוכח ממצאי המחקר בנוגע להשפעתה המיטבה של השתתפות בפעילות התנדבותית ראוי להקדיש מאמץ מיוחד להנגשת מערכי ההתנדבות המקומיים ליחידים בגילי הביניים ואף לשקול לפתח עבורם תוכניות התנדבות ייעודיות. לצד זאת יש לעודד שילוב שלהם – גם אם חלקי – לרבות של מי שסובלים ממגבלות תפקודיות, בתוכניות תעסוקתיות דוגמת "נושמים לרווחה".

6 יישוג הוא פעולה יזומה של נותני שירות טיפולי במטרה להגיע אל אנשים הנזקקים לטיפול אך אינם פונים אליו בעצמם.

■ **פיתוח סל מענים.** יש לפתח סל מענים שיענה על צורכיהם המגוונים של היחידים. לשם כך אפשר להתבסס על הניסיון מתוכניות הפיילוט שהופעלו עד כה ומתוכניות שהופעלו בתחומי רווחה אחרים (כמו טיפול באזרחים ותיקים), כמו גם על הניסיון הבין-לאומי שנצבר בתחום. סל המענים יחייב כמובן תקינה ראויה והקצאת משאבים למחלקות לשירותים חברתיים, ולצד זאת ניתן לפתח שיתופי פעולה עם מוסדות וארגונים בחברה האזרחית שיכולים לתמוך ולסייע בהשגת המטרה. סל המענים יכול לכלול למשל:

1. מועדונים ייעודים לאוכלוסייה זו;
2. הקמת קהילות תומכות ייעודיות;
3. פיתוח מיומנויות ויכולות חברתיות ותעסוקתיות;
4. קידום מיצוי זכויות באמצעות מסגרות קיימות כגון מרכזי עוצמה;
5. מתן סיוע חומרי;
6. שיפורים פיזיים במגורים של יחידים בקהילה;
7. הנגשת מערכות בריאות;
8. מציאת פתרונות דיור קבועים ומותאמים ליחידים בסיכון גבוה.

סיכום

אוכלוסיית היחידים בגילי הביניים בישראל הולכת וגדלה והיא מתאפיינת בחלקה בצרכים ובמצוקות רבים יותר בהשוואה לקבוצת בני גיל הביניים אשר חיים בשותפות במשק הבית ונהנים ממערכות תמיכה משפחתיות וקהילתיות. כפי שהראינו במחקר זה הדבר בא לידי ביטוי במגוון תחומים, החל בנגישות למשאבים כספיים וחומריים, דרך מצב הבריאות (הן הפיזית והן הנפשית), וכלה בקשרים עם הסביבה ובסיוע במיצוי זכויות. לרשות מדינת הרווחה עומדת קשת רחבה של מערכות חברתיות, ובראשן מערכת הרווחה, להתמודדות עם צרכיה הייחודיים של אוכלוסייה זו. ואולם כיום אין בישראל מדיניות ספציפית המיועדת לבני קבוצה זו והעובדות והעובדים הסוציאליים מתקשים לספק טיפול כוללני המותאם לצורכיהם.

מחקר זה מאפשר הבנה רחבה ומעמיקה של מאפייניה וצרכיה של אוכלוסיית היחידים בגילי הביניים. לנוכח ממצאי המחקר חשוב בראש ובראשונה להכיר באוכלוסייה זו כאוכלוסייה מובחנת שראויה להתייחסות נפרדת, ולפעול לגיבוש מדיניות לאומית כוללת וארוכת טווח לטיפול בה. הצעדים והחלופות שהוצגו לעיל יכולים לשמש בסיס לפיתוח מדיניות שכזאת וליצירת מערך שיאפשר התמודדות ראויה יותר עם אחת האוכלוסיות המודרות והמוזנחות ביותר בחברה הישראלית.

מקורות

עיריית ירושלים (2021, 10 באוקטובר). **טיפול באוכלוסיית בודדים**. עיריית ירושלים, אגף הרווחה.

וינרב, א' (2022). **מגמות עכשוויות בנישואים וגירושים בישראל**. בתוך: א' וייס (עורך), **דוח מצב המדינה: חברה, כלכלה ומדיניות 2022** (עמ' 223–245). מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.

Alm, S., Nelson, K., & Nieuwenhuis, R. (2020). The diminishing power of one? **Welfare state retrenchment and the rising poverty of single-adult households in Sweden, 1988–2011**. *European Sociological Review*, 36(2), 198–217.

Berlingieri, F., Barjaková, M., Garnero, A., & Mauri, C. (2024). **Who feels lonely in the European Union?** In: S. V. Schnepf, B. d'Hombres, & C. Mauri (Eds.), *Loneliness in Europe* (pp. 43–70). Population Economics.

Cohen, P. N. (2021). **The rise of one-person households**. *Socius*, 7, 1–3.

Demey, D., Berrington, A., Evandrou, M. & Falkingham, J. (2013). **Pathways into living alone in mid-life: Diversity and policy implications**. *Advances in Life Course Research*, 18(3), 161–174.

Gal, J. (2010). **Is there an extended family of Mediterranean welfare states?** *Journal of European Social Policy*, 20(4), 283–300.

Niedzwiedz, C. L., Richardson, E. A., Tunstall, H., Shortt, N. K., Mitchell, R. J., & Pearce, J. R. (2016). **The relationship between wealth and loneliness among older people across Europe: Is social participation protective?** *Preventive Medicine*, 91, 24–31.

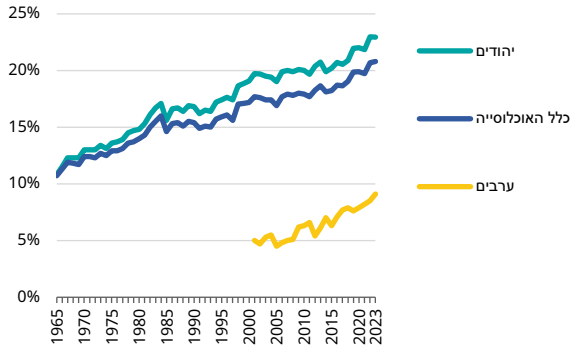
SHARE-ERIC (2024). **Survey of health, ageing and retirement in Europe (SHARE) wave 9**. Release version: 9.0.0. SHARE-ERIC. Data set.⁷

7 The SHARE data collection has been funded by the European Commission, DG RTD through FP5 (QLK6-CT-2001-00360), FP6 (SHARE-I3: RII-CT-2006-062193, COMPARE: CIT5-CT-2005-028857, SHARELIFE: CIT4-CT-2006-028812), FP7 (SHARE-PREP: GA N°211909, SHARE-LEAP: GA N°227822, SHARE M4: GA N°261982, DASISH: GA N°283646) and Horizon 2020 (SHARE-DEV3: GA N°676536, SHARE-COHESION: GA N°870628, SERISS: GA N°654221, SSHOC: GA N°823782, SHARE-COVID19: GA N°101015924) and by DG Employment, Social Affairs & Inclusion through VS 2015/0195, VS 2016/0135, VS 2018/0285, VS 2019/0332, VS 2020/0313, SHARE-EUCOV: GA N°101052589 and EUCOVII: GA N°101102412. Additional funding from the German Federal Ministry of Education and Research (01UW1301, 01UW1801, 01UW2202), the Max Planck Society for the Advancement of Science, the U.S. National Institute on Aging (U01_AG09740-13S2, P01_AG005842, P01_AG08291, P30_AG12815, R21_AG025169, Y1-AG-4553-01, IAG_BSR06-11, OGHA_04-064, BSR12-04, R01_AG052527-02, R01_AG056329-02, R01_AG063944, HHSN271201300071C, RAG052527A) and from various national funding sources is gratefully acknowledged (see www.share-eric.eu).

- Shiovitz-Ezra, S. (2015). Loneliness in Europe: Do perceived neighbourhood characteristics matter? In: A. Börsch-Supan, T. Kneip, H. Litwin, M. Myck, & G. Weber (Eds.), *Ageing in Europe — Supporting policies for an inclusive society* (pp. 169–178). Walter de Gruyter.
- Snell, K. D. M. (2017). [The rise of living alone and loneliness in history](#). *Social History*, 42(1), 2–28.
- Song, H. J., Park, S., & Kwon, J-W. (2018). [Quality of life of middle-aged adults in single households in South Korea](#). *Quality of Life Research*, 27, 2117–2125.

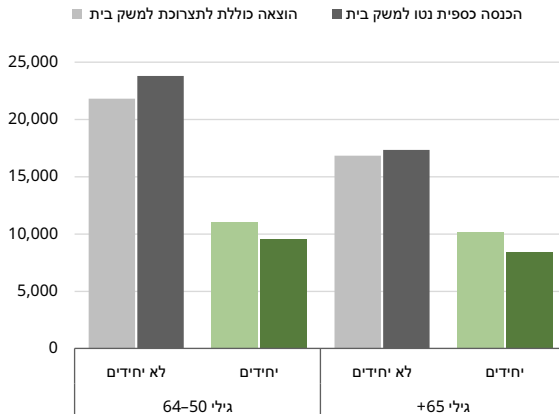
נספח

תרשים נ'1. שיעור משקי הבית שבהם נפש אחת, לפי קבוצת אוכלוסייה, 1965–2023

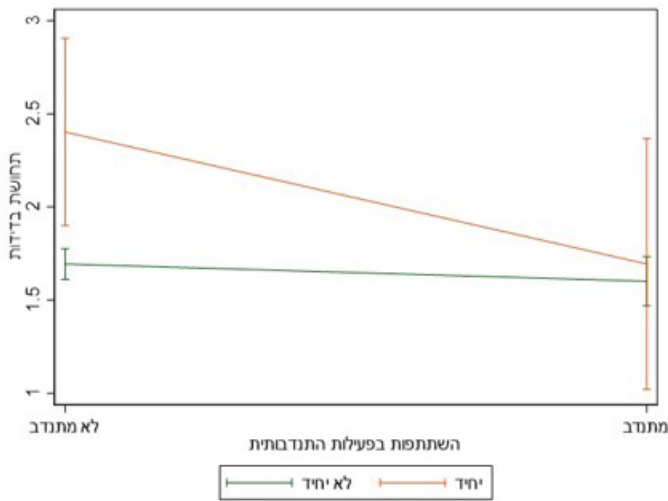
מקור: שביט בן-פורת וג'וני גל, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, השנתון הסטטיסטי, שנים שונות (מבוססים על סקרי כוח אדם למעט בשנים שהאומדנים תוקנו לפי נתוני המפקדים)

תרשים נ'2. ממוצע ההכנסה הכספית וההוצאה לתצרוכת בקרב משקי בית שבראשם בני 50-64 ו-65+, 2022 ש"ח לחודש

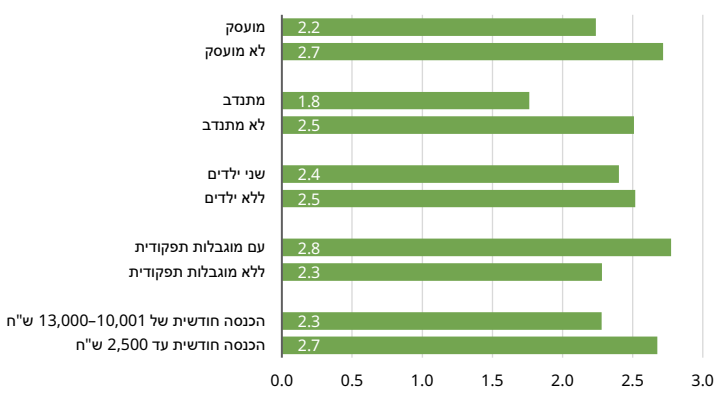
מקור: שביט בן-פורת וג'וני גל, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, סקר הוצאות משק הבית 2022

תרשים נ'3. תחושת הבדידות החזיה בקרב פרטים בני 50-64, לפי סטטוס מגורים והשתתפות בפעילות התנדבותית

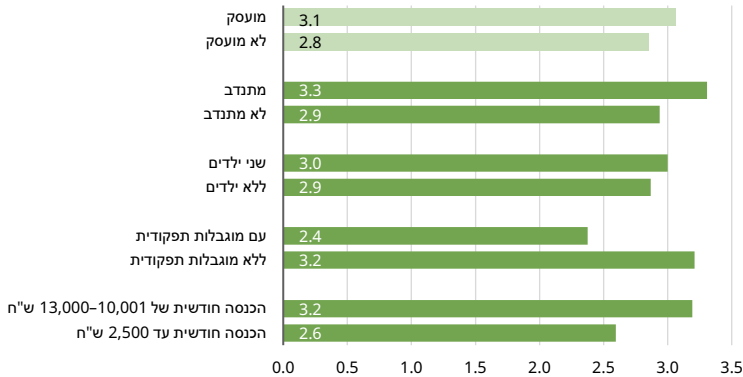
הערות: ערך חזוי בהינתן ששאר המשתנים קבועים, על סמך תוצאות מודל רגרסיה 1 המוצג בלוח נ'1 להלן. הקווים האנכיים מייצגים רווח בר-סמך של 95%.
מקור: שביט בן-פורת וג'וני גל, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, הסקר החברתי 2023

תרשים נ'4. ערכים חזויים של תחושת הבדידות בקרב יחידים בני 50-64, לפי משתנים נבחרים

הערות: על סמך דיווח עצמי של משתפי הסקר. ערך חזוי בהינתן ששאר המשתנים קבועים, על סמך תוצאות מודל רגרסיה 2 המוצג בלוח נ'1 להלן.
מקור: שביט בן-פורת וג'וני גל, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, הסקר החברתי 2023

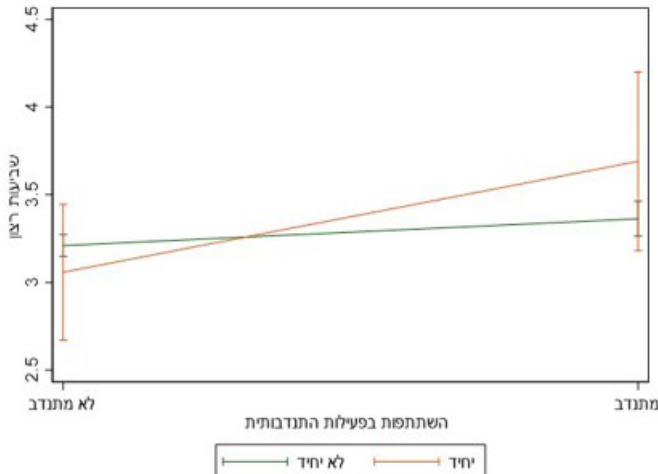
תרשים נ'5. ערכים חזויים של מצב הבריאות בקרב יחידים בני 50-64, לפי משתנים נבחרים

הערות: על סמך דיווח עצמי של משתפי הסקר. ערך חזוי בהינתן ששאר המשתנים קבועים, על סמך תוצאות מודל רגרסיה 2 המוצג בלוח נ'2 להלן. העמודות הבהירות מציינות תוצאות שאינן מובהקות ברמת מובהקות של $\alpha = 0.1$.

מקור: שביט בן-פורת וג'וני גל, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, הסקר החברתי 2023

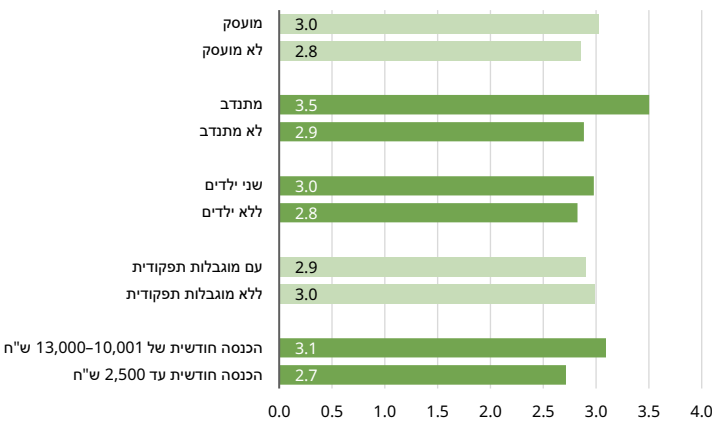
תרשים נ'6. רמה חזויה של שביעות רצון מהחיים בקרב פרטים בני 50-64, לפי סטטוס מגורים והשתתפות בפעילות התנדבותית

הערות: ערך חזוי בהינתן ששאר המשתנים קבועים, על סמך תוצאות מודל רגרסיה 1 המוצג בלוח נ'3 להלן. הקווים האנכיים מייצגים רווח בר-סמך של 95%.

מקור: שביט בן-פורת וג'וני גל, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, הסקר החברתי 2023

תרשים נ'7. ערכים חזויים של שביעות רצון מהחיים בקרב יחידים בני 50-64, לפי משתנים נבחרים

הערות: על סמך דיווח עצמי של משתתפי הסקר. ערך חזוי בהינתן ששאר המשתנים קבועים, על סמך תוצאות מודל רגרסיה 2 המוצג בלוח נ'3 להלן. העמודות הבהירות מציינות תוצאות שאינן מובהקות ברמת מובהקות של $\alpha = 0.1$.

מקור: שביט בן-פורת וג'וני גל, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, הסקר החברתי 2023

לוח נ'1. אמידה של תחושת הבדידות בקרב פרטים בני 50-64, הסקר החברתי

משתנה	כלל בני 50-64	יחידים בני 50-64
אישה	0.093	-0.119
קבוצת גיל (קטגוריית הבסיס: 50-54)		
55-59	-0.006	0.057
60-64	-0.016	-0.050
יחיד	0.708**	
השכלה אקדמית	0.142**	0.149
מועסק	-0.370***	-0.481**
השתתפות בפעילות התנדבותית	-0.093	-0.745***
מספר ילדים	-0.021	-0.058
מוגבלות תפקודית חמורה	0.396***	0.494**
הכנסה נטו	-0.078***	-0.066
שימוש באינטרנט	0.042	-0.062
ערבי (ביחס ליהודי)	0.061	
יחיד * אישה	-0.232	
יחיד * השכלה אקדמית	0.005	
יחיד * מועסק	0.149	
יחיד * התנדבות	-0.615**	
יחיד * מספר ילדים	-0.035	
יחיד * מוגבלות תפקודית חמורה	0.171	
יחיד * הכנסה נטו	0.007	
יחיד * ערבי	0.310	
חותך	2.515***	3.154***
R-squared	0.220	0.252
מספר תצפיות	1,075	136

רמת מובהקות: $p < 0.10$; * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$.

הערה: על סמך דיווח עצמי של משתתפי הסקר.

מקור: שביט בן-פורת וג'וני גל, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, הסקר החברתי 2023

לוח נ'2. אמידה של מצב הבריאות בקרב פרטים בני 50-64, הסקר החברתי

משתנה	כלל בני 50-64	יחידים בני 50-64
אישה	-0.045	0.157
קבוצת גיל (קטגוריית הבסיס: 50-54)		
55-59	-0.058	0.092
60-64	-0.193***	-0.035
יחיד	0.013	
השכלה אקדמית	0.033	-0.098
מועסק	0.321***	0.215
השתתפות בפעילות התנדבותית	0.227***	0.365**
מספר ילדים	0.032**	0.069*
מוגבלות תפקודית חמורה	-0.867***	-0.866***
הכנסה נטו	0.067***	0.099***
ערבי (ביחס ליהודי)	-0.116*	-0.094
יחיד * אישה	0.232*	
יחיד * השכלה אקדמית	-0.107	
יחיד * מועסק	-0.123	
יחיד * התנדבות	0.142	
יחיד * מספר ילדים	0.046	
יחיד * מוגבלות תפקודית חמורה	0.001	
יחיד * הכנסה נטו	0.029	
יחיד * ערבי	-0.026	
חותך	2.459***	2.205***
R-squared	0.402	0.481
מספר תצפיות	1,078	136

רמת מובהקות: $p < 0.10$; $p < 0.05$; $p < 0.01$.

הערה: על סמך דיווח עצמי של משתתפי הסקר.

מקור: שבט בן-פורת וג'וני גל, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, הסקר החברתי 2023

לוח נ'3. אמידה של רמת שביעות הרצון מהחיים בקרב פרטים בני 50-64, הסקר החברתי

משתנה	כלל בני 50-64	יחידים בני 50-64
אישה	-0.020	-0.082
קבוצת גיל (קטגוריית הבסיס: 50-54)		
55-59	0.090*	0.073
60-64	0.066	0.195
יחיד	-0.152	
השכלה אקדמית	-0.038	-0.094
מועסק	0.149**	0.178
השתתפות בפעילות התנדבותית	0.152***	0.616***
מספר ילדים	0.034**	0.078*
מוגבלות תפקודית חמורה	-0.181***	-0.081
הכנסה נטו של משק הבית	0.072***	0.063**
ערבי (ביחס ליהודי)	-0.017	0.164
יחיד * אישה	-0.031	
יחיד * השכלה אקדמית	-0.044	
יחיד * מועסק	0.013	
יחיד * התנדבות	0.480**	
יחיד * מספר ילדים	0.052	
יחיד * מוגבלות תפקודית חמורה	0.107	
יחיד * הכנסה נטו	-0.010	
יחיד * ערבי	0.147	
חותך	2.477***	2.366***
R-squared	0.159	0.185
מספר תצפיות	1,075	135

רמת מובהקות: $p < 0.10$; $p < 0.05$; $p < 0.01$.

הערה: על סמך דיווח עצמי של משתתפי הסקר.

מקור: שביט בן-פורת וג'וני גל, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, הסקר החברתי 2023

לוח נ'4. אמידה של תחושת הבדידות בקרב פרטים בני 50-65, סקר SHARE

משתנה	כלל בני 50-65	יחידים בני 65-50	גברים יחידים בני 65-50	נשים יחידות 65-50
אישה	0.137***	0.083		
קבוצת גיל (קטגוריית הבסיס: 50-54)				
55-59	-0.107***	-0.114	-0.206*	-0.067
60-65	-0.124***	-0.070	-0.044	-0.221
יחיד	0.324***			
השכלה אקדמית	-0.110***	-0.142**	-0.222**	0.015
מועסק	-0.303***	-0.332***	-0.170*	-0.587***
השתתפות בפעילות התנדבותית	-0.079*	-0.144*	-0.040	-0.253**
מספר ילדים	-0.031***	0.012	-0.003	0.031
גודל הרשת החברתית	-0.124***	-0.045	-0.018	-0.088*
מספר מגבלות בפעילויות יום-יומיות	0.350***	0.527***	0.518***	0.544***
הכנסה נטו של משק הבית	-0.011**	-0.020***	-0.020**	-0.019**
שימוש באינטרנט	-0.199***	-0.247***	-0.097	-0.383***
יחיד * אישה	-0.062			
יחיד * השכלה אקדמית	-0.042			
יחיד * מועסק	-0.083			
יחיד * התנדבות	-0.051			
יחיד * מספר ילדים	0.053**			
יחיד * גודל הרשת החברתית	0.064*			
יחיד * מוגבלות	0.169***			
יחיד * הכנסה נטו	-0.016**			
יחיד * שימוש באינטרנט	-0.049			
חותך	4.095***	4.173***	3.921***	4.608***
R-squared	0.140	0.159	0.135	0.222
מספר תצפיות	16,712	4,201	2,502	1,699

רמת מובהקות: $p < 0.10$; $p < 0.05$; $p < 0.01$.

הערה: על סמך דיווח עצמי של משתתפי הסקר.

מקור: שבט בן-פורת וג'וני גל, מרכז טאוב | נתונים: סקר SHARE

לוח נ'5. אמידה של מצב הבריאות בקרב פרטים בני 50-65, סקר SHARE

משתנה	כלל בני 50-65	יחידים בני 65-50	גברים יחידים בני 65-50	נשים יחידות 65-50
אישה	-0.045*	0.038		
קבוצת גיל (קטגוריית הבסיס: 50-54)				
55-59	-0.132***	-0.221***	-0.214***	-0.201**
60-65	-0.132***	-0.252***	-0.196**	-0.303***
יחיד	-0.089*			
השכלה אקדמית	0.286***	0.199***	0.308***	0.133*
מועסק	0.311***	0.343***	0.134**	0.539***
השתתפות בפעילות התנדבותית	0.228***	0.170***	0.044	0.271***
מספר ילדים	-0.019**	0.019	0.019	0.001
גודל הרשת החברתית	0.058***	0.014	0.008	0.021
מספר מגבלות בפעילויות יום-יומיות	-0.358***	-0.369***	-0.418***	-0.322***
הכנסה נטו של משק הבית	0.011***	-0.000	0.009**	-0.004
יחיד * אישה	0.074*			
יחיד * השכלה אקדמית	-0.068			
יחיד * מועסק	-0.06			
יחיד * התנדבות	-0.092*			
יחיד * מספר ילדים	0.026*			
יחיד * מוגבלות	-0.011			
יחיד * הכנסה נטו	-0.008*			
חותך	2.984***	2.989***	3.140***	2.824***
R-squared	0.178	0.177	0.174	0.235
מספר תצפיות	16,765	4,208	2,506	1,702

רמת מובהקות: $p < 0.10$; *, $p < 0.05$; **, $p < 0.01$; ***, $p < 0.001$.

הערה: על סמך דיווח עצמי של משתתפי הסקר.

מקור: שביט בן-פורת וג'וני גל, מרכז טאוב | נתונים: סקר SHARE

לוח נ'6. אמידה של רמת שביעות הרצון מהחיים בקרב פרטים בני 50-65, סקר SHARE

משתנה	כלל בני 50-65	יחידים בני 50-65	גברים יחידים בני 50-65	נשים יחידות 50-65
אישה	0.015	0.100		
קבוצת גיל (קטגוריית הבסיס: 50-54)				
55-59	0.037	0.058	0.086	0.072
60-65	0.246***	0.229***	0.293*	0.197
יחיד	-0.302***			
השכלה אקדמית	0.262***	0.209***	0.359***	0.084
מועסק	0.518***	0.476***	0.246***	0.761***
השתתפות בפעילות התנדבותית	0.230***	0.287***	0.354***	0.228**
מספר ילדים	0.013	-0.009	0.014	-0.068
גודל הרשת החברתית	0.165***	0.098**	0.120**	0.086
מספר מגבלות בפעילויות יום-יומיות	-0.364***	-0.536***	-0.488***	-0.526***
הכנסה נטו של משק הבית	0.017***	0.013*	0.024**	0.008
יחיד * אישה	0.082			
יחיד * השכלה אקדמית	-0.030			
יחיד * מועסק	0.029			
יחיד * התנדבות	0.038			
יחיד * מספר ילדים	-0.025			
יחיד * גודל הרשת החברתית	-0.031			
יחיד * מוגבלות	-0.174***			
יחיד * הכנסה נטו	0.006			
חותך	7.550***	7.547***	7.639***	7.442***
R-squared	0.122	0.120	0.112	0.164
מספר תצפיות	16,708	4,195	2,504	1,691

רמת מובהקות: $p < 0.10$; $p < 0.05$; $p < 0.01$.

הערה: על סמך דיווח עצמי של משתתפי הסקר.

מקור: שביט בן-פורת וג'וני גל, מרכז טאוב | נתונים: סקר SHARE